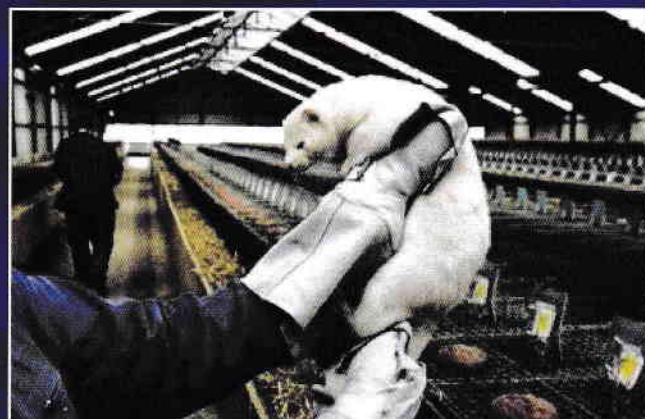

Harens Old Goud

Bij de tijd over
Haren, Glimmen, Onnen en Noordlaren

Harens
Historische Kring
Old Go

Harens Historische Kring Old Go

Oprichtingsjaar	2010
Doelstelling	Het bevorderen van de belangstelling voor en het bundelen en publiceren van kennis over de geschiedenis van de voormalige gemeente Haren
Activiteiten	Lezingen, Excursies, Rubriek in Haren de Krant, presentatie en promotie op markten en andere evenementen
Werkgroepen	Digitaal fotoarchief, contactpersoon: Karel Eisses en Karel Gerbers Open Monumentendag, contactpersoon: Henk Bazuin
Bezoekerscentrum/ Archief	Oude Brinkweg 12a, Haren (boven de judoschool), iedere 1ste donderdag van de maand geopend van 14.00 tot 16.00 uur. In juli en augustus gesloten
Samenwerking	Old Go is lid van de Culturele Raad Haren. Verder werkt ze samen met de Harense Historische Commissie en Stichting Klooster Yesse
Bestuur	Voorzitter: Eppo van Koldam, tel. 050-5346596 Secretaris: Henk Dröge, tel. 06-50459216 Penningmeester: Henk Bazuin, tel. 0598-395504 Bestuursleden: Henk Abbring, tel. 050-5348160 Bestuurslid (PR): Hermien Noordhoff, tel. 050-5344381
Postadres	H. Dröge, Scheperweg 44 9751 RR Haren
Email	info@oldgo.nl
Website	www.oldgo.nl Webmaster: Dick Schaap Email: webmaster@oldgo.nl
Lidmaatschap	Opgave lidmaatschap via www.oldgo.nl Individueel lidmaatschap: € 17,50 Gezin: € 27,50 per jaar Het lidmaatschap kan op elk moment ingaan en is geldig voor het lopende jaar Opzeggingen moeten vóór 1 december worden gemeld
Bankrekening	NL 86 RABO 0157 0712 86 t.n.v. Harense Historische Kring Old Go

Colofon

Harens Old Goud is een uitgave van de Harense Historische Kring Old Go en verschijnt 2x per jaar in juni en december

Redactie: Annemiek Bos, Trijnie Brunt, Eppo van Koldam, Dick van Nieulande en Roelof van Wijk
Email: redactie@oldgo.nl

Opmaak en druk: Drukkerij G. van Ark, Haren

Losse nummers, zolang de voorraad strekt, € 4,- per stuk

Copyright © Harense Historische Kring Old Go
ISSN : 2405-5948

De redactie behoudt zich het recht voor artikelen aan te passen

Overname van (gedeelten) van artikelen en/of afbeeldingen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie

Inhoudsopgave

Van de voorzitter en de redactie.....	3
Er is een dode in huis.....	4
Verdwenen bedrijven, een nertsenfokkerij in Haren.....	6
Huisslachting.....	8
Jonge geschiedenis: 1995.....	10
Vragen bij een foto.....	12
Herbergen te Harendermolen.....	13
Meindert Gerben Eelkema, kennen we hem nu?.....	16
De lotgevallen van Elsje Pauwels.....	18
Verslag lezing Sipke de Windt 21 jan.....	20
Verslag ALV en lezing op 27 febr.....	22
Premie op heldendaad.....	23
Van Heukelomstichting als blindeninstituut.....	24
Schilderij van een onbekende schilder.....	26
Foto's van suikerzakjes uit Haren.....	27

Van de voorzitter

Hoe zal de wereld er uit zien als u dit leest? We zijn dan royaal twee maanden verder. Het kan alle kanten op gaan en ik wil daarover maar niet speculeren. We hebben al een aantal activiteiten van onze vereniging door moeten schuiven naar volgend jaar. Dit is bijvoorbeeld

gebeurd met alle activiteiten rond het thema 75-jaar vrijheid. En ik vrees ook voor het doorgaan van de excursie naar de Hof te Hemmen op 6 juni 2020. Maar het belangrijkste is, dat we de huidige crisis allemaal goed doorkomen en ons dan na de vakantieperiode hopelijk kunnen herpakken.

Het is vervelend wat we nu mee maken, maar in historisch perspectief gezien niet uniek. Ik wil niet teruggrijpen op de pest in de middeleeuwen, maar meer recent hebben we te maken gehad met de Spaanse griep in het najaar van 1918 en bijna een eeuw eerder met de zogenaamde Groninger ziekte, waarvan in 1826 bijna 10% van de bevolking van de stad Groningen het slachtoffer werd en die mogelijk ook in Haren drie slachtoffers heeft geëist.

Voorts zijn we in de 19e eeuw een aantal keren geconfronteerd met de cholera. Zo vraagt burgemeester Lodewijk Theodorus Jorissen in 1854 advies aan de arts

Popko Oostingh over de te treffen voorzorgsmaatregelen. Oostingh adviseert tot het volgende:

a. te zorgen, dat er een geschikt lokaal ter verpleging der voorkomende gevallen in gereedheid worde gebragt, voorzien met de nodige kribben tot ligging, met de nodige dekking, enz.

b. bij de woningen eenig toezigt te houden en de bewoonders vooral de zindelijkheid aan te bevelen, hunne bedden van goed stroo te voorzien en hun vooral op het gebruik van zuiver water opmerkzaam te maken.

U ziet het. De medische zorg stond nog in de kinderschoenen, maar in essentie wijken de adviezen van Oostingh niet af van wat we nu zien gebeuren.

Hoe anders zou ons binnen zitten er uit hebben gezien als we nog niet in het digitale tijdperk waren beland. We kunnen nu op allerlei manieren nog met onze naasten in beeld en geluid communiceren. Activiteiten kunnen doorgaan op basis van digitale informatie-uitwisseling. Dat geldt bijvoorbeeld voor de productie van deze uitgave van Harens Old Goud, maar ook voor de verdere uitbouw van de informatie op onze website www.oldgo.nl. Mocht u nog binnen moeten zitten, dan kunt u op deze site heel wat historisch vertier vinden.

Ik hoop u in het nieuwe seizoen weer allemaal te treffen!

Eppo van Koldam

Van de redactie

Vijfenzeventig jaar vrijheid. Wij zijn er aan gewend, het is voor ons nu vanzelfsprekend. Het verdriet, de angst en krapte die bij de oorlogsjaren horen, zijn wij bijna vergeten. Vóór de bevrijding speelde zich in het westen van Nederland in het laatste oorlogsjaar een tragedie af, de Hongerwinter. Hoe ontstond die ook alweer? Een drietal factoren is te noemen: een snelle verovering van Nederland door de geallieerden was na de herfst van 1944 militair gezien niet interessant. Alleen het zuiden werd bevrijd. Daarnaast was de logistiek ontregeld door de spoorwegstaking die op 17 september begon en door de strenge winter die daarop volgde. Kolen en voedsel uit Limburg, het oosten en noorden van Nederland, konden het westen, dat weinig voedselreserves had, maar moeilijk bereiken. Kou en honger voor de westerlingen was het gevolg. Veel particuliere organisaties uit Friesland, Groningen en Drenthe probeerden de nood in het westen te lenigen. Men bleef solidair, ook toen men zelf met

minder rond moest komen. Men ging zelfs verder. Kinderen uit het westen werden in het noorden bij de mensen thuis opgenomen. Daar hadden ze tenminste te eten. Vooral de kerken waren actief. In korte tijd was daarvoor een organisatie opgericht, het Interkerkelijk Bureau voor Noodvoedselvoorziening en Kinderuitzending (IKB). Naast het centrale bureau in Den Haag richtte elke stad haar eigen comité op. Zo'n 17.000 kinderen zouden langs die weg een liefdevolle plek bij pleeggezinnen krijgen.

Ook in Haren was er een comité en werden er kinderen opgevangen. Waar kwamen zij vandaan en bij wie vonden zij een thuis? Kortom veel vragen. Het archief van de gemeente noch de kerkarchieven geven een antwoord. Aan u de vraag, wilt u met ons dit stukje geschiedenis van de Harenaars schrijven? Vertel ons uw verhaal, hoe summier dat ook is. U weet ons wel te vinden.

Er is een dode in huis

De gebruiken bij een overlijden in het begin van de vorige eeuw zijn niet te vergelijken met de gewoontes van tegenwoordig. Werd toen bij het overlijden de hele buurt betrokken, tegenwoordig kan het gebeuren dat je het overlijden van je buurman via de krant verneemt.

Door Henk Bazuin

Noaberschap

Sterven en de dood waren in de 'noaberschap' geen privéaangelegenheden, maar hebben betrekking op de hele buurt. De huidige individualistische mens was nog ver uit zicht. Als er iemand was overleden dan brak er voor de hele 'noaberschap' een drukke tijd aan.

Er waren verplichtingen die men had na te komen. Soms waren ze schriftelijk vastgelegd en de bewoners van de buurt hadden zich daar maar aan te houden. In het buurtschap aan de Hoornsedijk bijvoorbeeld waren er al in 1804 bindende regels voor de omgang met de doden vastgelegd in "De Willekeur van de Hoornsedijk". Hier waren het nog onderlinge afspraken. Maar het ging alras verder.

Op gemeentelijk niveau stelden B&W van de gemeente Haren op 26 november 1855 een verordening vast, genaamd "reglement op de nabuurschappen en nabuurschapsplichten waaronder worden verstaan, het verleenen van persoonlijke hulp en bijstand door ingezetenen onderling bij sterfgevallen, in nood en andere omstandigheden". Vroegere bepalingen werden bij deze afgeschaft en vervallen verklaard. In artikel 14 is opgenomen dat de bestaande bepalingen of het oude gebruik van het vervoeren van lijken van de Hoornsedijk, binnen deze gemeente naar de begraafplaats, door ingezetenen van Hemmen en Dilgt blijft gehandhaafd.

Hoe zagen die verplichtingen er zoal uit?

Als iemand de laatste adem heeft uitgeblazen dan is het gebruikelijk dat de naaste verwant de ogen sluit van de overledene. Het afleggen gebeurt meestal door de burens van wie de naaste buur de plicht heeft de eerste handelingen te verrichten. De overledene wordt gewassen en in het doodshemd gekleed. Daarna wordt hij of zij in een bedstee op stro neergelegd of op twee aan elkaar geschoven tafels in de mooie kamer opgebaard. Het doodshemd is al gemaakt door de bruid destijds om tijdens de eerste huwelijksnacht te dragen. Daarna wordt het gewassen en netjes opgeborgen tot aan de sterfdag. Het hemd is gemaakt van linnen, eenvoudig van model en loopt gerend uit naar onderen. Het heeft korte aangeknipte mouwen en een split aan de voorkant. Op het hemd worden dikwijls de initialen geborduurd.

Nadat de overledene is opgebaard wordt een aantal gebruiken uitgevoerd. Ze hebben tot doel de aandacht van de vertrekkende ziel af te leiden. De klok wordt stilgezet en de spiegels omgedraaid of afgedekt. Alle ramen en deuren worden open gezet met als doel de dodenziel te verdrijven. De burens proberen die zojuist ontsnapte ziel vanzelfsprekend buiten te houden en zij sluiten de gordijnen en de luiken van hun huis.

Doodshemd

Wat doen de mannen

De mannelijke burens zorgen ervoor dat de 'huusholdplanken', dat wil zeggen de doodskistplanken naar de timmerman worden gebracht voor het maken van een kist. Het behoort ook tot hun taak dat het overlijden in het dorp bekend wordt. Overeenkomstig de buurschappelijke plichten worden op de eerste morgen na het overlijden de klokken geluid door de naaste burens. Deze burens hebben ook de plicht het overlijden de familieleden die het verst weg wonen aan te zeggen, ook als deze een dorp verderop wonen. De dichterbij wonende familieleden worden op de hoogte gebracht door de wat verderop wonende burens.

De avond voor de begrafenis wordt de overledene door de burens in de kist gelegd. Zijn of haar voeten liggen in de richting van de deur om zo de volgende dag de woning te worden uitgedragen. Er wordt geprobeerd de geest niet meer terug te laten keren in het huis. Die geest moet in ver-

warring worden gebracht en daarom wordt de deur waar- door hij altijd naar binnen is gegaan (de achterdeur) geme- den en wordt de overledene uitgedragen door de zelden of niet gebruikte voordeur. Bij minder gegoede families, die vaak slecht behuist zijn, wordt de kist met de overledene via het opengeschoven raam naar buiten gebracht.

De dag van de begrafenis

Op de vastgestelde dag van de begrafenis verzamelen zich de genodigden bij het sterfhuis. Hieronder is ook de predi- kant die zich na binnenkomst aan het eind van de tafel ze- telt. Hij wordt terzijde gezeten door twee gegoede naburen met hun vrouwen. Er wordt koffie aangeboden en daarna brandewijn met suiker.

De burens die het graf hebben gegraven verzamelen zich daarna ook bij het sterfhuis en krijgen eveneens koffie en brandewijn. Omstreeks twaalf uur vraagt een van de aanwezigen of de familie gereed is voor vertrek naar de begraafplaats. De vrouwelijke familieleden hangen het zo- genaamde 'regenspreed' om. Dit is een zwart vierkant stuk lap dat over de hoed heen gaat en het lichaam tot omstreeks de knieën bedekt. De burens die de taak van drager hebben wikkelen de touwen om de kist die gebruikt gaan worden om de kist in het graf te laten zakken. Zij plaatsen de kist op de baar die buitenshuis voor de deur staat opgesteld. Is de afstand naar de begraafplaats te groot dan wordt de kist op een wagen geplaatst. Op de wagen nemen dan drie of vier burens plaats die de kist tegen stoten moeten beveiligen. Zodra men op de begraafplaats de stoet ziet naderen, begint men de klok te luiden en deze blijft luiden tot de laatsten het kerkhof hebben verlaten. In de rang van bloedverwantschap volgen de mannen en vrouwen, twee aan twee, de allernaaste nabestaanden aan de rechterzijde van de kist. De predikant wandelt meestal naast het fa- milielid dat in bloedverwantschap het minst dichtbij staat. Wanneer men drie hoeken van het kerkgebouw gepasseerd is, wordt de baar neergezet, de kist wordt van het baarkleed ontdaan en dan kan men de kist in het graf laten zakken. De naaste familieleden aanschouwen van nabij het laten dalen van de kist. Daarna kan het graf worden gedicht.

Na de begrafenis

Als de burens klaar zijn met het dichten van het graf, groe- ten zij door het hoofd te ontbloten. Dit gebaar wordt door de mannelijke leden van de rouwstoet op dezelfde manier beantwoord. Ook als bij het verlaten van de begraafplaats geld wordt geworpen in de 'armenbus', ontbloten de man- nen opnieuw het hoofd. Het zogenaamde ophoogsels op het graf wordt pas na zes weken geslecht.

Als de stoet terugkeert in het sterfhuis, staat de maaltijd reeds gereed. Meestal is de tafel met een gewoon bed- denlaken gedekt. En alleen de predikant heeft een servet

en een langwerpige zilveren lepel. De maaltijd bestaat meestal uit verschillende soorten wit- en krentenbrood, evenals enige stukken vlees. Tijdens de maaltijd wordt bier geschonken. Deze maaltijd is de oudste vorm in zijn soort. Later wordt dikwijls alleen witbrood en daarbij rijst- tebrij met kaneel, suiker en zout aangeboden. Bij minder gegoede families krijgt men wit brood met koffie. Als al- les staat opgediend en de aanwezigen zich aan de tafel hebben gezet, slaat hij die de maaltijd bedient, driemaal met een mes op de deur van het vertrek, ten teken dat de predikant met het gebed kan beginnen. In het gebed draagt hij aan de Vader der liefde de naaste familieleden op, bidt om troost en sterkte en vraagt een zegen op het genot van de gereed staande maaltijd. Is de maaltijd be- eindigd dan wordt in de regel alles opgeruimd, uitgezon- derd het tafellaken dat pas na het dankgebed wordt ver- wijderd. Na het eten wordt meestal een wandeling door de tuin of over de landerijen gehouden en vervolgens wordt thee of koffie aangeboden. Pas dan kan men de begrafenis als beëindigd beschouwen.

Lijkkar

Tot op de dag van vandaag is het de gewoonte dat familie en belangstellenden worden uitgenodigd om bij een uit- vaart koffie te komen drinken.

Bronnen:

- *Uit de volksalmanak van 1849, geschreven door Dr. J. Boeles*

Verdwenen bedrijven... een nertsfokkerij in Essen

Old Go besteedt regelmatig aandacht aan verdwenen winkels of bedrijven. Een 'anders dan anders bedrijf' was de nertsfokkerij van mijn vader. Herinneringen van een dochter...

Door Annemiek Bos

Mijn ouders kwamen uit Loppersum en Noordwijk (Westerkwartier), trouwden in 1950 en vestigden zich daarna in Kornhorn, ten noorden van Noordwijk, waar mijn vader, Hendrik Bos, als jongste van vijf kinderen opgroeide. Hij was in 1948 terug gekomen uit 'Indië', waar hij in 1946 als vrijwilliger naar toe was gegaan. Hij werkte daarna als los arbeider in de omgeving, ik weet dat hij op de melkfabriek werkte. Mijn moeder was lerares Nederlands en werkte op de Rijks-HBS 'in de Stad'. Ik leerde pas later hoe bijzonder het was, dat een getrouwde vrouw met een kind, mocht blijven werken. Door de week bleef zij in Groningen bij haar ouders logeren. Ik werd groten-deels opgevangen bij de burens: papa buurman en mama buurvrouw ontvingen mij als 7e kind bij hen thuis.

Mijn vader wilde wel voor zichzelf beginnen met een nertsenfokkerij, maar had daar niet het benodigde middenstandsdiploma voor, 'dus' haalde mijn moeder dat even erbij. Hij begon met drie dieren. Een ervan droeg de schone naam Martje, passend bij het meer Nederlandse woord voor nertsen: marters.

Nerts

In 1956 verhuisden we naar Essen. Vader had land nodig voor de nertsen zoals ze toch thuis genoemd werden en moeder zat dicht bij school, zodat ik ook 's avonds mijn echte moeder thuis had. Er moesten hokken gebouwd worden, noeste arbeid. In Essen is overal kloosterpuin te over, opruimen dus. Tot overmaat van ramp, zakte de boerderij gedeeltelijk in, op oudejaarsavond 1962. Vader ruimde de bouwmaterialen zelf op, ik hielp mee. In mijn herinnering lagen daarna altijd overal balken, en wat heb ik een stenen gebikt...

Ondertussen werd ook het bedrijf opgebouwd. Steeds meer dieren bevolkten de hokken, allemaal zelf gemaakt. Ik kan me niet herinneren of hij de nachthokken zelf maakte. Maar ik zie hem nog de buitenrennen maken, van nertsengaas. Dat betekent kleine rechthoekige ma-

zen van sterk gaas, zodat de dieren er niet uit konden komen en het gaas niet kapot konden bijten. De lange rijen hokken werden onder een overkapping gebracht, die aan de onderzijde open bleef, zodat de vachten zich beter ontwikkelden. Vooral 's-winters geen prettige werkomgeving!

Het dagelijks werk bestond uiteraard uit voeren, twee keer per dag, en het voer voorbereiden. Slachtafval werd opgehaald, vis van de vishandel op de hoek van de Pelsterstraat en het Zuiderdiep, en vlees van het slachthuis aan het Damsterdiep (Slachthuisstraat). We hadden daarom al vroeg een bestelauto. Later kwam een enorme vriesauto voorrijden. Toen ik 12 jaar was had mijn vader eens een week rugklachten. Die week runde ik het hele bedrijf, ik kon alleen geen voer halen want ik kon niet autorijden... Dat leerde ik 'dus' al vroeg, ik was 14 denk ik. Het slachtafval werd gemalen en gemengd met meel en andere bijvoegingen. Er stond een flinke mengmachine in de schuur, onderin zat een klep waaruit het voer in een opvangbak viel. Daarna werd het in emmers geschept. Elk hok kreeg een schep voer bovenop het gaas. En elke dag moest het water bijgevuld worden, in kleine drinkbakjes waarvan een drinktuitje in het hok stak en het bakje zelf buiten zat. Kinderwerk! Met enige regelmaat werd de mest onder de hokken weggehaald en bij de resten van het slachtafval gegooid. Aan ratten geen gebrek. Gelukkig hadden we aan onze hond Djaga een goede rattenvanger.

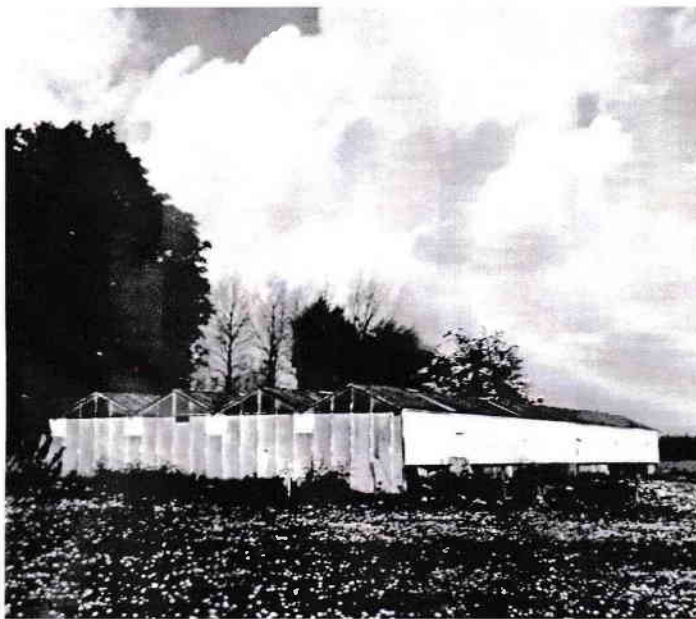
Speciale handschoen

In het voorjaar moest vader fokdieren selecteren, de goede reu bij het teefje. Er werd geselecteerd op grootte en vachtkwaliteit: de kleur en lengte van de haren, de kleur van de onderwol, dichtheid, noem het maar. Na de paring werd de reu weer uit het hok gehaald. Er waren speciale handschoenen met brede randen om de vingers en zijanten, zodat de bijtgrage dieren niet door de handschoenen heen konden bijten, maar eerst de flappen pakten. Wilde je ze in handen hebben dan was er maar een manier: aan de staartpunt. Maar krijg ze daar eerst maar eens vast!

Na de geboortes was het natuurlijk weer een drukte van jewelste. De diertjes werden gecontroleerd, eventuele dode exemplaren moesten natuurlijk het hok uit. Een moeder wierp gemiddeld vier jongen. Na verloop van tijd werden ze gescheiden en allemaal apart gezet, soms met twee als er ruimtegebrek was. Het najaar was in mijn beleving relatief rustig, maar een fokker keek natuurlijk al welke dieren hij wel of niet wilde houden voor de fok volgend jaar.

Want het echte werk waar het allemaal om ging was in de winter: dieren selecteren die voor de huid verkocht werden en ze beoordelen op pelsrijpheid. Een kunst op zich die de nodige ervaring vroeg. Je kon te vroeg of te laat zijn, wat consequenties had voor de prijs. Het mooi was als je een complete serie gelijkwaardige pelzen had, maar nodig was dat niet, er kwamen natuurlijk pelzen van (toen nog) veel meer fokkerijen binnen. De te pelzen dieren werden vergast. Mijn vader deed dat met butagas, het meest diervriendelijk. Alle dieren werden gescheiden in een smalle kist gedaan, hoe kleiner de kist hoe minder gas nodig. Ze sliepen rustig in. Er waren fokkers die grotere groepen dieren bij elkaar in een ruimte aansloten op de uitlaat van een auto, toch iets minder diervriendelijk... Daarna werd de huid verwijderd en het vel gedroogd. Hier had een fokker speciale plankjes voor waar de vellen omheen pasten met een spleet in het midden waardoor er lucht bij kwam. Sommige grotere fokkers hadden droogkasten. Wij niet, al bracht mijn vader de laatste jaren de vellen wel naar een bevriende fokker die plek had voor zijn vellen. Daarna werden de huiden verkocht aan bedrijven zoals Van Daal en Meijer, maar veelal aan de Hudsons Bay Company, een Canadese groothandelaar.

In ongeveer 1963 werd een nieuw hokkencomplex in gebruik genomen, exact op de plek waarvan we nu weten dat daar in de middeleeuwen de kerk van het voormalig klooster Yesse stond. Heilige grond, zeg maar... Uiteindelijk omvatte het bedrijf in 1969, toen het ophield te bestaan, ongeveer 1000 dieren. In die jaren al niet meer een heel groot bedrijf. Al met al dus ongeveer 13 jaar nertsen in Essen.

Nertshokken, het achterste gedeelte stond op de plek waar vroeger de kerk stond

Mijn ouders hielden wel de herinnering levend door de fokkerij 'Nertsfarm Yesse' te noemen. En nu, 50 jaar later, zijn er nog steeds mensen die het onderscheid tussen mijn vader en onze buurman die ook Bos heette kennen: bloemenbos en nertsenbos!

Onderstaande bedrijven en vrienden van Old Go hebben deze uitgave van Harens Old Goud mede mogelijk gemaakt

Bedrijven

- Dunning Makelaardij, Rijksstraatweg 207, tel. 5346699. Uw betrouwbare partner voor wonen
- Coöperatie Boomker+, Raadhuisplein 7, tel. 5344013. Ook voor al uw historische boeken
- Dierenspeciaalzaak De Molen, tel. 5350215. Bij Discus Ekkelkamp vindt u alles voor uw huisdier
- Wijnhuis Enotria, Rijksstraatweg 222-1, tel. 5350974, info@wijnhuisenotria.nl. Voor Europese kwaliteitswijnen
- dekoffiewinkel.com, De Brinken 1. Speciaalzaak in koffie en thee en voor heerlijke bonbons!
- Astoria catering-partyservice, tel. 5345200, info@astoria.nl. Intermezzo, Sassenhein; als u iets te vieren heeft
- TIB totaal installateurs: al 33 jaar een begrip in Haren, tel 5349902. Vandaag gebeld? Vandaag hersteld! Felland Noord 1a, 9753 TB Haren.
- TOTAL Tankstation P. Winterwerp, Rijksstraatweg 227-A, 050-5340757, Tanken Wassen en Shop.

Vrienden

- Fam. Brunt Haren

Wordt óók Vriend van Old Go!

Voor informatie: redactie@oldgo.nl

Huisslachting, noodzaak en folkloristisch

Huisslachtingen vonden plaats in de herfstmaanden, voornamelijk in november (de benaming slachtmaand, ontleent hieraan zijn naam). Tijdig werd een afspraak met de huisslachter gemaakt. De huisslachter had het vak meestal van zijn vader of een ander familielid geleerd.

In Haren waren meerdere huisslachters, behorende tot een oud Harens geslacht Vrieling.

Lukas Vrieling (1898) die aan de Waterhuizerweg nr. 9 woonde en in 1952 verhuisde naar Onnen. Ook oomzegger Henderikus (Rieks) Vrieling (1911) woonachtig in het Westerveen was huisslachter. Beide mannen konden niet bestaan van het vak huisslachter, het was voor hen een nevenverdienste in de herfstmaanden. Lukas Vrieling had als voornaamste beroep veehouder/landbouwer en was ook nog klompenmaker. Rieks Vrieling beoefende het vak van stelmaker. Als derde huisslachter is Jakob Moses Zuidema bekend. Hij woonde aan de Rijksstraatweg A383 en later in Hemmen. Zijn vader, Lezer Levie Zuidema, beoefende dit beroep ook al uit.

Door Henk Bazuin

Foto uit collectie Streekhistorisch Centrum Stadskanaal

Er werden voor de Tweede Wereldoorlog en ook nog jaren daarna verschillende diersoorten aan huis geslacht: varkens, runderen, schapen en geiten. Het varken was de absolute koploper. Bij de gegoede boeren werd ook wel een koe of een stier geslacht, dit betrof dan meestal een wat ouder dier (acht of negen jaar) dat haar taak als melkkoe had vervuld. Na de oorlog, toen ook de economische omstandigheden het mogelijk maakten iets hogere eisen te stellen aan de kwaliteit van het vlees, slachtte men liever een jong dier van ongeveer een jaar.

Het varken dat men voor de eigen slacht had bestemd, werd vaak apart van de andere dieren gehouden en speciaal gemest. Het dier kreeg het gebruikelijke voer van allerlei afval uit de keuken, o.a. gekookte aardappelen aangemaakt met rogge-, haver- en/of gerstemeel. Dit werd aangelengd met water of zelfs met wei (is een rest-

product van de kaasmakerij).

Als het mogelijk was werd het varken de laatste vijf, zes weken vóór de slacht extra verwend met koemelk. Dat leverde vooral vetter spek op en vooral in de oorlogsjaren was dat zeer gewenst.

Een tarievenlijstje van de huisslachters in Salland vermeldt de volgende prijzen voor het slachten: koeien hfl.10.00, pinken hfl. 7,50 en varkens vanaf hfl. 4.00.

In de oorlogsjaren werd het slachten aan banden gelegd. De dieren moesten worden geregistreerd en alleen een varken mocht nog aan huis worden geslacht. Een varken kon dus zonder officiële plichtplegingen worden geslacht. De vleeskeuringswet van 1919 stelde het onderzoeken en beoordelen voor en na het slachten verplicht.

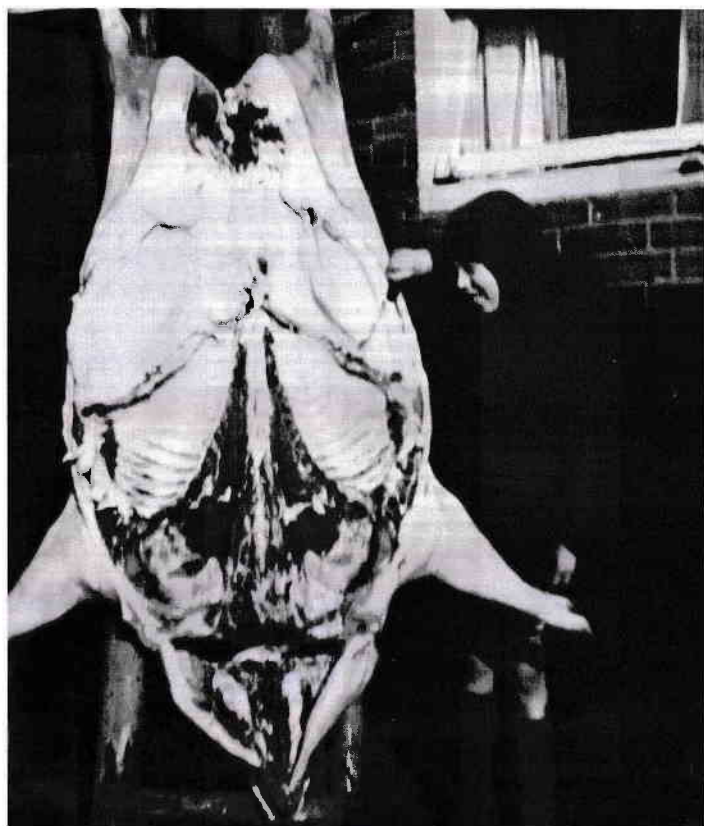
Voor de oorlog moest worden gemeld dat men een koe wilde slachten, de eigenaar moest dan ook de waarde van het dier vermelden. Er moest namelijk over het bedrag belasting worden betaald. Een inspecteur kwam controleren of de opgegeven waarde correct was. Was dat laatste het geval dan kreeg de koe een loodje in de staart en kon er legaal worden geslacht.

In de oorlogsjaren werd het gebruik van een schietmasker verplicht gesteld. Dit was een apparaat dat een pen in het voorhoofd schoot waardoor het dier bewusteloos raakte en vervolgens de halsslagader kon worden doorgesneden. Deze methode was diervriendelijker dan de ouderwetse methode om met een hamer de kop in te slaan van het te slachten dier.

Het uitstromend bloed werd opgevangen in een emmer of tonnetje, dit was het werk van de meid of de boerin. Het bloed moest geroerd worden tot het was afgekoeld daar het anders zou gaan stollen. Het varken was al op een ladder vastgebonden die op twee tonnen lag. Na het doodbloeden werd er kokend water over het dier gegoten, het zogenaamde broeien waardoor de haren met speciale schrapers konden worden verwijderd. Dit was een lastig en tijdrovend werk. Hieraan ontleent het spreekwoord 'wij zullen dat varkentje wel eens wassen' zijn oorsprong. Dit broeien en schrapen maakte het nodig dat het slachten van een varken altijd buiten gebeurde. Het slachten van een rund kon binnen geburen omdat een koe werd gevild.

Het verwerken van de onderdelen van het geslachte varken

Het opgevangen bloed werd met blokjes spek, roggenmeel, kruiden en zout vermengd. Dit mengsel werd in jute zakken gedaan (later vervangen door papier) en vervolgens gekookt. Deze bloedworsten waren ongeveer drie tot vier weken houdbaar. Het was dus zaak om ze binnen deze tijd te consumeren. (Wij kregen dit 's morgens als ontbijt in de vorm van de gebakken plakken. Noot van Henk Bazuin).

Lambert Vrieling

Voor de leverworst kon van alles worden gebruikt. Uiteraard de lever maar ook het hart en restvlees zoals het vlees van de halsstreek waar het beest was gestoken om leeg te bloeden. Soms werd ook de tong in kleine stukjes gesneden en dit mengsel werd met zout, peper en een kruidenmengsel op smaak gebracht. Dit mengsel werd vervolgens gekookt en na het afkoelen in de schoongemaakte dikke darm van het varken geperst met een speciale worstenmachine.

Nadat het varken was schoongemaakt en ontdaan van zijn haren, werd een zogenaamde kromstok achter de achillespezen van de achterpoten gestoken. Hiervoor werd het varken op zijn rug gerold. Deze kromstok werd vastgebonden op de ladder die vervolgens overeind werd gezet. Het varken hing met zijn kop naar beneden aan de ladder. De huisslachter sneed vervolgens met een scherp mes de huid van de buik vanaf het borstbeen van boven naar beneden open. De ingewanden kwamen bloot te liggen en konden gemakkelijk worden verwijderd. Ook het hart, de lever en de longen werden losgesneden. Met een scherpe hakbijl werd het borstbeen doormidden gekapt evenals de schedel. Het varken hing nu in bijna twee gelijke delen aan de ladder en werd gedurende de nacht binnen gezet om het vlees te laten besterven zodat het de volgende morgen gemakkelijker kon worden verwerkt tot bruikbare delen.

Herkenbare delen waren de achterhammen, de schouderhammen en de spekdelen van de zijkant en de buik. Deze stukken werden in het pekeltvat gelegd en werden na ca.

6 weken aan een haak in de verwarmde woonkamer aan de balken van de zoldering gehangen om te drogen. Dit proces van drogen duurde van enkele weken tot enkele maanden. De karbonadestreng werd los gemaakt en indien nodig in stukken gesneden om vervolgens te worden geweekt.

De metworsten, aangemaakt op de dag na de slacht, waren in die periode van 6 weken al behoorlijk ingedroogd en konden worden opgeborgen voor gebruik.

De gedroogde delen werden in krantenpapier verpakt en opgeborgen in de zogenaamde spekkisten.

Na de Eerste Wereldoorlog kwam het wecken in gebruik.

Het voorgekookte en/of gebraden vlees werd in glazen potten gedaan die afgesloten werden met een rubber ring en deksel en werden voorzien van een klem. In een grote aker of weckketel werden de weckflessen in water aan de kook gebracht waardoor de inhoud werd gesteriliseerd. Dit proces werd tot ver na de Tweede Wereldoorlog niet alleen voor vlees maar ook voor fruit en groente gebruikt tot de diepvriezers in opkomst kwamen.

Foto uit collectie Streekhistorisch Centrum Stadskanaal

Door de voortschrijdende technieken en vooral door het uitvinden van de diepvries werd de jaarlijkse huisslachting steeds verder naar de achtergrond gedrongen. Het slachten inclusief de keuringen van het vlees werd verplaatst naar het slachthuis of de gewone slager, mede ook om onhygiënische toestanden uit te bannen. Hiermee is een stukje huisvlijt en de daarbij behorende nostalgische gedachte verdwenen.

Bronnen:

- *Adresboeken gemeente Haren*
- *www.allegroningers.nl, Genealogie Vrieling*
- *Deels uit Publicatie Stichting Heemkunde Denekamp*

Jonge geschiedenis: 1995

Opnieuw een kijkje in het nabije verleden van Haren, Onnen, Noordlaren en Glimmen. Het betreft nieuwsfeiten uit 1995, vermeld in het jaaroverzicht van het Harener Weekblad. Voorwaar alweer 25 jaar geleden.

Door Henk Bazuin

Januari

- Burgemeester Weide spreekt de hoop uit dat er stads-wachten komen nu er na de regiovorming bij de politie minder blauw op straat is.
- Drukkerij Knoop in Haren wordt overgenomen door Zalsman Grafische Bedrijven uit Kampen.
- Supermarktketen Albert Heijn is voornemens een parkeerdek aan te leggen boven de bestaande parkeerplaatsen bij de winkel aan de Kerkstraat. De gemeente staat er niet onwelwillend tegenover. In oktober zal AH plannen indien voor uitbreiding van de supermarkt.
- Grote wateroverlast blijft Haren bespaard. In geringe mate stroomde de dijk langs het Noord-Willemskanaal over. Het tunneltje onder de A28 liep enkele malen vol water.

Februari

- De Dorpskerk wordt na een ingrijpende verbouwing officieel weer in gebruik genomen.
- De openbare bibliotheek moet bezuinigen. Vanaf 1996 wordt er minder subsidie verstrekt door de gemeente. De bibliotheek hoopt op sponsorgelden anders moet de contributie worden verhoogd.
- Wel wil men meer diensten aan basisscholen leveren.

Maart

- Het Verkeersoefenterrein aan de Hemmenlaan wordt definitief gesloten. Het is sinds de opening in 1987 nauwelijks gebruikt als oefengelegenheid in verkeersdeelname door gehandicapten. Aan het eind van 1995 is nog niemand gevonden die het terrein een andere bestemming kan geven.
- De gemeenteraad keurt het bestemmingsplan goed voor de nieuwe gemeentelijke begraafplaats De Harenhof. In de loop van 1996 moet de begraafplaats worden geopend.
- De gemeenteraad spreekt zich uit tegen de komst van een theaterzaal in het centrum van Haren. Deze uitspraak wordt gedaan met een kleinst mogelijke meerderheid. Volgens de tegenstanders zou er te weinig draagvlak zijn onder de bevolking.

April

- Koningin Beatrix komt naar Haren voor de officiële opening van Het Verborgene Rijk van Ming. Deze Chinese tuin is in opdracht van de Hortus aangelegd.

- Meerschap Paterswolde heeft geen bezwaar tegen de komst van twee Groningse scoutinggroepen naar het scoutingeiland Loksland tussen het Noord-Willemskanaal en het Hoornschediep.
- Door een beslissing van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, wordt bekend dat het voortbestaan van de Christelijke basisscholen Het Hunnedal in Onnen en De Marke in Glimmen tot in lengte van jaren is gewaarborgd.
- CBS De Regenboog en de Jenaplanschool Peter Petersen kunnen niet zelfstandig blijven en moeten samenwerking zoeken met scholen van gelijke signatuur.
- De gemeenteraad besluit formeel tot een fusie van de Bloemkampschool en de Tuindorpschool die per 1 augustus van kracht zal worden. De nieuwe school die OBS De Wissel gaat heten, blijft voorlopig gehuisvest in de twee gebouwen aan de Mellenssteeg en Waterhuizerweg.
- Het is 50 jaar geleden dat Haren is bevrijd. Er wordt ruimschoots aandacht besteed aan dit feit. De tentoonstelling "Opdat wij niet vergeten" wordt geopend door de commissaris van de Koningin, de heer Vonhoff. Een pad in de dorpskom wordt genoemd naar Eemke van der Veen. Er trekt een colonne van meer dan 60 oude legervoertuigen door Haren. Hoogtepunt is de onthulling van een nieuw bevrijdingsbeeld "De Juichende Mens", gemaakt door Johanna Nijlusing, in het plantsoentje op de hoek van de Wilhelminalaan en de Westerse Drift.

Chinese delegatie in de Hortus (foto Jan Buwalda)

Mei

- De viering van het gouden jubileum van de Oranjevereniging in Onnen valt samen met de viering van Koninnedag en wordt in Onnen dus uitbundig gevierd.
- Tijdens de viering in Haren wordt aan mevrouw R.F. Weide het nieuwste exemplaar van de Harener Historische Reeks uitgereikt. Het boekje beschrijft de oorlogsjaren in de gemeente Haren.
- Naar aanleiding van berichten in de pers als zou de gemeente Haren een toekomstig opgaan in de gemeente Groningen niet afwijzen, doet het college van B&W een verklaring het licht zien waarin wordt gesteld dat

de zelfstandigheid van de gemeente Haren niet ter discussie staat zolang deze gemeente met de omliggende gemeenten en de provincies tot oplossingen weet te komen voor de grensoverschrijdende politiek.

- De Harense schooljeugd deelt samen met wethouder Verbeek (kak)zakjes uit aan hondenbezitters om uitvoering te geven aan het hondenpoepbeleid zoals dat door de jeugdgemeenteraad is goedgekeurd.

Juni

- Het Maartenscollege wil een nieuw schoolgebouw realiseren bij de hoofdvestiging aan de Hemmenlaan. Zij wil de dependance aan de Rummerinkhof verkopen aan de gemeente. De gemeente heeft wel een nieuw gebouw nodig omdat de Jenaplanschool moet verhuizen en nieuwbouw ter vervanging veel duurder wordt dan aanvankelijk gedacht.
- Aan het Schoolpad zullen vier extra parkeerplaatsen worden aangelegd. Een jaar geleden kon de gemeente hieraan geen goedkeuring geven in verband met verwachte verkeersdruk in de dorpskom.
- De gemeente heeft te kampen met het verwerken van een grote hoeveelheid ingediende bouwaanvragen. Aan driehonderd Harenaars is nu telefonisch gevraagd naar hun mening over het verloop van de procedure.

Juli

- De gemeente neemt een besluit dat homoseksuelen zich kunnen laten inschrijven in het huwelijksregister. De wetgeving staat dit toe.
- In de gemeenteraad tekent zich een voorzichtige meerderheid af voor de invoering van een huisvuil-ophaalsysteem. Een nader onderzoek is gewenst. Aan het eind van het jaar is er nog geen duidelijkheid.
- Het Koninklijk Instituut voor Doven, H.D. Guyot, heeft plannen om een dovenschool te starten in Zutphen. Nu nog moeten de kinderen uit het oosten des lands iedere dag de lange tocht naar Haren maken.

Augustus

- De gemeente schaft drie dienstfietsen aan die door de ambtenaren binnen werktijd kunnen worden gebruikt in plaats van de auto.
- Het Verborgene Rijk van Ming verwelkomt z'n 150.000-ste bezoeker. Het maximum aantal bezoekers dat ooit in een jaar binnen de poorten van de Hortus is geteld, is daarmee in iets meer dan vier maanden tijd sinds de opening in april ruimschoots overschreden.

September

- De Koninklijke Marine verricht een zoekactie naar resten van de in 1941 boven het Paterswoldsemeer neergeschoten Engelse bommenwerper. Sinds 11 september zijn allerlei stukken schroot, afkomstig van het

vliegtuig, teruggevonden. Ook werden enkele doelmarkeerders gevonden die op een van de eilandjes in het meer tot ontploffing zijn gebracht. De zoekactie die veel publiciteit trok, werd ingezet na vondsten door particulieren.

- De supermarkt Albert Heijn aan de Kerkstraat kondigt aan bij de inwerkingtreding van de nieuwe winkelsluitingswet tot 's avonds acht uur open te zullen zijn. Het personeel, dat dit uit de krant moet lezen, reageert verontwaardigd.

Oktober

- In een weekend branden twee bovenwoningen (aan de Kerklaan en Rijksstraatweg) volledig uit. Het gaat om de behuizing van kamerbewoners. De burgemeester kondigt een onderzoek aan naar het aantal kamerbewoners in Haren, gezien een verhoogd brandrisico.
- Het EDON-tassenonderzoek dat de politie instelt om een aanwijzing te krijgen voor de oplossing van de moord op een Groningse prostituée levert geen resultaat op.
- Om meer agenten op straat te krijgen (overdag) gaat het politiebureau in Haren ook op de meeste avonden en de zondagen dicht. Vanaf december 1994 was het bureau om dezelfde reden al dagelijks tussen 23.00 en 07.00 uur gesloten.

November

- Bij de Gereformeerde basisschool De Mikkellhorst wordt een nieuw schoolplein in gebruik genomen.
- Actievoerende agenten halen auto's van de Rijksweg A28 en trakteren de bestuurders op een kop snert. Burgemeester Weide keurt de actie af. De politie hoort niet te staken.
- In een concept-profielschets geeft de gemeenteraad aan dat de opvolger van burgemeester Weide de post in Haren mag gebruiken als opstap naar een volgende baan. De leeftijd is niet belangrijk maar de nieuwe burgemeester moet staan voor de zelfstandigheid van Haren.
- Ijsvereniging De Hondsrug in Noorderlaren heeft plannen om de ijsbaan te verleggen naar het sportveld achter de OBS De Rieshoek.

December

- Het bestuur van Dorpshuis De Groenenberg maakt bezwaar tegen de plannen van VV Glimmen voor uitbreiding van het clubgebouw. De Groenenberg vreest exploitatieverlies als de voetballers in hun eigen kantine een pilsje kunnen drinken. Eind december neemt het college van B&W het plan voor uitbreiding voorlopig terug.
- De Harense gemeenteraad ziet niets in het plan van Rijkswaterstaat en de provincie Groningen om in de groenstrook tussen Haren en Groningen een extra ringweg aan te leggen.

Vragen bij een foto

Door Eppo van Koldam

Van de heer Alexander de Groot uit Hellendoorn ontvingen wij de bovenstaande foto van een groep jonge dames poserend bij hotel De Twee Provinciën. De heer De Groot kent zelf de namen van drie personen op de foto. Op de middelste rij zit links Alke Oosterhoff-de Groot en helemaal rechts haar schoonzus Sietske de Groot-Leegstra. Annechien Venema-de Groot, zuster van Alke staat op de achterste rij tweede van links. Maar wie zijn de andere personen en welke damesclub is dit? Als u het weet, hoort de redactie het graag.

De stamvader van de familie De Groot in Haren is Jan Jans de Groot. Hij wordt geboren te Noordbarge en (waarschijnlijk) op 25 juni 1767 gedoopt te Emmen. Op 10 mei 1801 trouwt hij te Haren met de uit Anloo afkomstige Ennigje Jans Meijer. Bij het huwelijk van dochter Aaltjen wordt vermeld, dat zij in 1802 is geboren op de Middelhorst, maar of die vermelding juist is, mag worden betwijfeld. In ieder geval woont de familie De Groot vanaf ca 1805 aan de Oosterweg in Haren, recht tegenover de naar de familie vernoemde Grootslaan. In februari 1806 overlijdt de vader van Jan Jans de Groot. Hij wordt in Haren begraven. De boekhoudend voogd van de diakonie vermeldt dan, dat bij de begrafenis f.0,65 in het bekken (=

de collecteschaal) is gedaan. Het is dus mogelijk, dat Jan Jans met zijn ouders naar Haren gekomen is.

Kleinzoon Jan Jans de Groot verhuist na zijn huwelijk met Alke Jansen in 1871 naar de Kromme Elleboog en wel naar de woning, die later werd genummerd Kromme Elleboog. Deze dubbele woning met het achterliggende terrein wordt aangekocht door de Vereniging tot stichting en instandhouding van scholen met de Bijbel in Haren ten behoeve van de bouw van ULO-school (nu gebouw 't Nije Cruijs). De woningen worden in juni 1959 afgebroken. Jan Jans de Groot en Alke Jansen krijgen 12 kinderen. De oudste zoon is uiteraard weer een Jan.

Achterkleinzoon Jan de Groot trouwt op 15 maart 1900 met de te Onnen geboren Roelofje van Gijssel. Jan de Groot wordt in 1908 eigenaar van de woning Felland 16. Waarschijnlijk woont hij echter al vanaf zijn huwelijk op dit adres en zijn hier de zes kinderen geboren. Zoon Jan wordt geboren op 11 augustus 1900 en trouwt op 25 januari 1929 met Sietske Leegstra. De vader van Sietske werkt in Glimmen bij Waterbedrijf. Dochter Alke wordt geboren op 17 maart 1904 en trouwt eveneens op 25 januari 1929 met Jan Oosterhoff. Annechien de Groot wordt geboren op 12 februari 1909 en zij trouwt op 14 mei 1937 met de te Onnen geboren Egbert Venema. Spannende vraag is nu of Annechien inderdaad als getrouwde vrouw op de foto staat, want dan kunnen we de foto dateren op na 1937.

Dames de Groot bij de twee provinciën

Herbergen te Harendermolen

Harendermolen is een interessant gebied, omdat het in twee kerspelen en drie markes ligt. Ooit waren hier vier herbergen. En uiteraard stond hier de Haarder molen.

Door Eppo van Koldam

Harendermolen

Verplaatsing van de molen

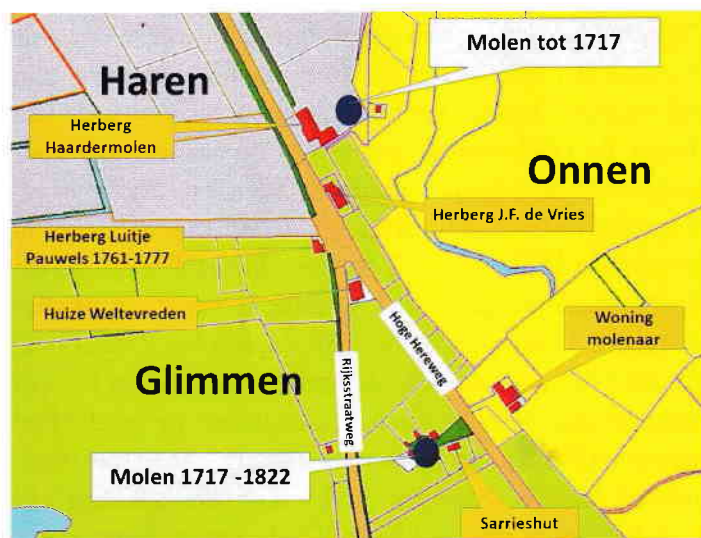
Uiteraard is Harendermolen vernoemd naar een molen, die hier ooit gestaan heeft. De molen stond aanvankelijk ter hoogte van de huidige Viaductweg in de tuin van het huis De Vreeburgh (Rijksstraatweg 384, Haren). Later is de molen verplaatst naar de zogenaamde Commerbarg onder Glimmen. De heer L.J. Noordhoff, heeft in het tijdschrift *Stad&Lande*, jaargang 2, nummer 4 (1993) goed onderbouwd aangegeven, dat deze verplaatsing ca. 1717 moet hebben plaats gevonden. Op deze publicatie van Noordhoff kom ik hieronder nog nader terug.

Zowel op de oude locatie als op de Commerbarg is niets meer terug te vinden van de molen. De molen op de Commerbarg is namelijk in 1822 afgebroken en verplaatst naar een locatie aan de oostzijde van de Straatweg in het dorp Haren. En – het wordt eentonig- ook daar is niets meer van de molen te zien. Alleen de naam Molenweg herinnert ons nog aan de oude locatie.

Sarrieshut te Glimmen

Wel staat op de Commerbarg nog steeds de sarrieshut. Bij iedere molen werd door het provinciaal bestuur een opzichter aangesteld om te zorgen, dat de molenaar niet stiekem maalde zonder belasting af te dragen. Die opzichter werd ook wel chercher of sarries genoemd. Bij de molen werd voor zo'n opzichter een huisje gebouwd: de sarrieshut. Het ligt voor de hand, dat na 1717 ook de sarrieshut verplaatst is. Of dat dan ook direct het huidige gebouw is geweest, is dan weer een volgende vraag. Er is ook wat voor te zeggen het huidige gebouw te dateren op 1754, omdat het provinciebestuur in dat jaar besluit om de opzichter op de uitgaande waren, die tot dan gehuisvest was te Helpman, over te plaatsen naar Harendermolen en daartoe "de cherchers woning bij de Harendermolen met het nodige vertrekken en annexen te doen vergroten". Het huidige gebouw is duidelijk een dubbele woning en die woning was voor de ene chercher niet nodig.

Grenzen Harendermolen

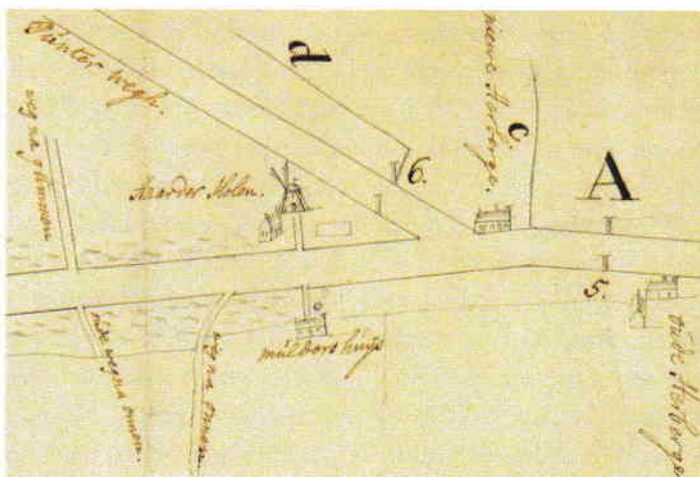
Haren, Onnen en Glimmen

In Harendermolen komen diverse oude grenzen bij elkaar. Ik heb die aangegeven op het kaartje. Een heel belangrijke grens was die tussen de marke Glimmen enerzijds en de markes Haren en Onnen anderzijds. Glimmen behoorde tot het kerkelijk gebied (kerspel) van Noordlaren en Haren en Onnen tot het kerspel Haren. Het maakte vroeger nogal wat uit in welk kerspel je woonde. In je eigen kerspel werd je gedoopt, ging je naar school, ging je in ondertrouw, kreeg je bedeling bij armoede en werd je begraven. De verplaatsing van de molen van de oude locatie naar de Commerbarg (zie het kaartje) was in die zin een ingrijpende zaak. De molen stond daardoor niet meer in het kerspel Haren, maar in het kerspel Noordlaren. De chercher verhuisde, zoals aangegeven met de molen mee. In ieder geval woont de chercher in 1748 op de Commerbarg, want dan ontstaat er een conflict over de doop van een kind van de chercher. Hoewel de chercher binnen de grenzen van het kerspel Noordlaren woont, vindt de kerkvoogdij van Noordlaren, dat hij zijn

kind maar in Haren moet laten dopen. Uiteindelijk is hij chercher bij de molen van Haren en men wil in Noordlaren niet het risico lopen voor de bedeling van het gezin van de chercher te moeten opdraaien, mocht hem iets overkomen. De molenaar verhuisde waarschijnlijk ook, maar zijn nieuwe woning stond aan de oostzijde van de Hoge Hereweg in de marke Onnen binnen het kerspel Haren.

De bewoners van de herberg Haardermolen

Noordhoff gaat in zijn boven aangehaalde artikel ook in op de herberg de Haardermolen. Deze herberg stond op de locatie van het hierboven reeds genoemde huis De Vreeburgh, dus iets ten noorden van de Viaductweg. In latere jaren wordt de herberg geëxploiteerd door de bekende pikeurs Sake Witteveen en Lucas van Hemmen. De herberg is in 1919 afgebrand. De historie van deze herberg gaat ver terug. De oudste vermelding dateert van 1729. De herberg is dan eigendom van de erven van de brouwer Jan Hillebrants in Groningen. Deze erven zijn ook eigenaar van de herberg De Wolf ten noorden van Haren. In 1767 verkopen de erven de herberg aan Harmannus de Ro(o)y en zijn vrouw Gezina d'Orville. Waar Noordhoff vervolgens in zijn publicatie mee zit, is dat in de periode 1744 tot 1772 te Noordlaren diverse dopen plaats vinden van kinderen, waarbij de vader wordt aangeduid als herbergier bij de Harendermolen. Dat spoort niet met het gegeven, dat de herberg binnen het kerspel Haren stond. Werde hier handje gelicht met de regels? Het antwoord vinden we in de twee onderstaande kaartfragmenten (bron Groninger Archieven). De datering van deze kaarten is nog wat lastig. De bovenste kaart wordt bij de Groninger Archieven gedateerd op 1730-1790 en de onderste op 1700-1750. Dat laatste klopt niet met de duidelijke vermelding van Harm de Rooy. Ik denk dat beide kaarten dateren van rond 1770.

Grote kaart Harendermolen

Uit de kaarten blijkt één ding heel duidelijk: er waren rond 1775 twee herbergen. De ene herberg wordt op de grote kaart aangeduid als 'oude herberge' en op de kleine

kaart met de naam van de eigenaar Harm de Rooy. De andere herberg heet op de grote kaart 'nieuwe herberge' en wordt op de kleine kaart vermeld met de naam van eigenaar Luitje Pauwels. Op de 'nieuwe herberge' heeft de volgende akte van 12 mei 1761 betrekking: "Hopman Jannes Sinnige en zijn vrouw Johanna Rummerink hebben verkocht en overgedragen aan Luitje Pauwels en Janna Gabriëls, echtelieden, een behuizing en kamp weideland met een hof daarachter, hebbende tot naaste zwetten de luitenant Stenhuis ten noorden, ten oosten de Heereweg, ten zuiden het Glimmer Buirevelt en ten westen de erfgenamen van de raadsheer Julens, alles gelegen onder de klokslag van Noordlaren. De koopprijs bedraagt f.1.200,-. Kopers betalen f.200,-. Het resterende bedrag blijft staan tegen 3,5%. Kopers verplichten zich alle hunne bier zonder onderscheid van niemand anders te zullen mogen inslaan en aftappen als van verkopers schoonzoon Wybe Roersema". De nieuwe herberg lag 'onder de klokslag van Noordlaren', dus in het kerspel Noordlaren. Logisch dus, dat Luitje Pauwels zijn kinderen in Noordlaren liet dopen. Hiermee heb ik nog niet verklaard, dat ook voor 1761 dopen plaats vonden te Noordlaren met een vader, die herbergier was te Harendermolen. Ik denk echter, dat we de verklaring in dezelfde richting moeten zoeken. Misschien was het door Luitje Pauwels in 1761 gekochte pand ook daarvoor al enige tijd als herberg in gebruik. De bepaling over de verplichte afname van bier lijkt ook in die richting te wijzen. Een leuk bewijs, dat Luitje Pauwels in 1761 inderdaad in de herberg 'de nieuwe Haardermolen' woonde is de volgende advertentie in de Groninger Courant van 3 juli 1861: "Bij Luitje Pauwels in de nieuwe Haarder Meulen is aan komen lopen een geel tijgerde windhond met een witte pluim aan de staart, die hem verloren heeft addressere zig bij bovengenoemde".

Kleine kaart Harendermolen

Er is nog een tweede verklaring voor het feit, dat Noordhoff enigszins vast liep met de bewoners van de herberg de Haardermolen. Die verklaring ligt in de volgende akte

van 8 april 1777: "Harm de Rooy op de Harendermolen, weduwnaar van Gesina Dorville, verklaart verkocht te hebben aan Luitje Egberts Pauwels en Janna Gabriels Houwing een behuizing, zijnde een tapperie, staande bij de Haarder molen (oud Haarder Molen genaamd), benevens twee schuren met de onderhorige kampen, zoals een appelhof, een keukenhof, een groene kamp en hooiland. De koopprijs bedraagt f.3.130,-." Luitje Pauwels en zijn vrouw steken dus de straatweg over en zetten hun bedrijf voort op de 'oude herberge Haardermolen'. Wat zij met de 'nieuwe herberge' doen, is mij nog niet helemaal duidelijk. Op 13 augustus 1779 verschijnt in de Groninger Courant de volgende advertentie: "Luitje Pauwels en zijn huisvrouw bij Haarder Moolen, presenteren hun huis en hof aldaar gelegen uit de hand te verkoopen, zijnde een herberge, waar te lange jaaren herberg is gehouden, en nu alleen in dit huis zal gecontinueerd worden". Dit lijkt te wijzen op verkoop van de 'nieuwe herberge', maar waarschijnlijk is die verkoop niet gelukt, want in 1830 is de weduwe van Luitje Pauwels nog steeds eigenaar van het pand.

Janna Gabriëls Houwing, de vrouw van Luitje Pauwels, overlijdt in 1779. Luitje Pauwels hertrouwt dan in 1783 met de veel jongere Grietje Freriks Pot. Luitje Pauwels overlijdt in 1807.

De herbergen van Jan Folkerts de Vries

De in 1770 te Groningen geboren Jan Folkerts de Vries is van 1800 tot 1806 kastelein op de stadsherberg annex tolhuis de Groninger Punt in Glimmen. In 1806 laat hij op de tip grond tussen de (huidige) Rijksstraatweg en de Hoge Hereweg een nieuwe herberg bouwen. Omdat Jan de financiering van de bouw niet rond kan krijgen wordt de nieuwe herberg eigendom van Cornelis Hendrik Tjaden Jullens, bewoner van het Huis te Glimmen. Waarschijnlijk kan De Vries in de jaren na 1823 de huur aan de fa-

milie Tjaden Jullens niet voldoen en wordt hem de huur opgezegd. De Vries bouwt daarop wederom een nieuwe herberg iets noordelijker aan de straatweg. Deze herberg kennen we later als café Bolhuis of café Hoogenberg. De in 1806 gebouwde herberg wordt in 1828 eigendom van Geertruida Johanna Elizabeth Jullens en zij gaat hier ook wonen. Geertruida trouwt als ze 46 jaar oud is en vertrekt vervolgens met haar man naar Gaasterland. Het huis in Glimmen legateert ze bij haar overlijden aan de Stichting Weltevreden om er een huis van weldadigheid van te maken, bestemd tot verpleging van behoeftige wezen, oude mannen en oude vrouwen bij voorkeur behorende tot de Nederduitse Hervormde gemeente van Haren.

Vanaf 1806 staan er in Harendermolen dus tenminste twee herbergen naast elkaar. De (oude) Haardermolen van Luitje Pauwels, nu eigendom van zijn weduwe Grietje Freriks Pot, de herberg van Jan Folkerts de Vries en mogelijk aan de oeverzijde van de straatweg nog de 'nieuwe herberg'. De eerste herberg staat in Haren, de laatste twee in Glimmen. Was er sprake van een felle concurrentiestrijd? Ik heb daar niets over gevonden. Wel enige voorzichtige bewijzen van het tegendeel. Zo gaat Grietje Freriks Pot op 25 januari 1818 samen met haar buurmeisje Aaltje de Vries naar de kerk in Haren. Althans, dat is het voornemen. Als zij net huize Voorveld gepasseerd zijn, vinden ze een dode kerel in de walsloot en dan komt van de kerkgang niets meer terecht.

In 1830 is de 'nieuwe herberg' geen herberg meer, maar een woonhuis. Dit woonhuis wordt in 1860 afgebroken en niet herbouwd. Boven is al gemeld, dat de 'oude herberg' in 1919 afgebrand is. Op de locatie staat nu het reeds genoemde huis De Vreeburgh. De tweede herberg van Jan Folkerts de Vries heeft het onder de naam Hoogenberg nog vol gehouden tot 1976 en is toen afgebroken ten behoeve van de bouw van de huizen aan de Doorrid. Het enige gebouw, dat er nog staat, is Huize Weltevreden, de eerste herberg van Jan Folkerts de Vries.

Huize Weltevreden

Hotel Hoogenberg

Meindert Gerben Eelkema, kennen we hem nu?

Eelkema is op 46 jarige leeftijd overleden. Hoe zou Haren er uitgezien hebben als dat niet was gebeurd. Het Julianapark vol gebouwd met huizen van Eelkema? De Meerweg tussen Westerse Drift en A28 met vrijwel alleen maar huizen van Eelkema? Nog veel meer huizen aan de Rijksstraatweg? We zullen het nooit weten. In het vorige nummer van Old Goud heb ik ook geschreven over Meindert Gerben Eelkema (1883-1930), de architect die zo bepalend was voor de woningbouw in Helpman maar vrij onbekend is gebleven in Haren.

In het boek "Stadspaleizen, de Amsterdamse School in Groningen" van Norma van der Horst staan veel foto's met beschrijving van panden in Helpman. Over Eelkema in Haren is tot eind 2019 nooit een publicatie verschenen.

Door Hermien Noordhoff

Het eerste artikel ging vooral over de bouwactiviteiten aan de Rijksstraatweg. Deze keer ga ik in op de woningen in de overige straten in Haren. Eelkema heeft in totaal bijna 50 panden ontworpen.

Sassenheim, Lutsborgweg 53

In 1922 ontwierp Eelkema de dienstwoning in Chalet-stijl voor Sassenheim, een bekend bouwwerk in Haren. Hij deed dit op voorspraak van Hein Aalderink, bestuurslid van hengelaarsclub "Groningen". Ze kenden elkaar goed, Aalderink en Eelkema waren burens aan de Verlengde Hereweg in een woonblok dat Eelkema zelf ontworpen had. De dienstwoning had een oppervlakte van 56 vierkante meter met vijf vertrekken: vier om in te wonen en één vertrek voor de visclub. De kosten van de bouw waren 5500 gulden, de huur van de woning bedroeg 365 gulden per jaar. De bouwaanvraag werd ingediend in februari 1922, de gereedmelding van de woning werd al gedaan in oktober 1922. In die tijd nog geen ingewikkelde procedures of problemen met de uitstoot van stikstof. De dienstwoning is een Rijksmonument. Eelkema maakte in 1923 een drie meter hoge granieten zuil met bloemenvaas van 1 meter doorsnee ter gelegen-

heid van de 70e verjaardag van Hein Aalderink. De vaas was gevuld met azalea's en viooltjes. In 1924 werd boven op de vaas een standbeeld van Hein Aalderink geplaatst op initiatief van bestuurslid W.F. Reinders, medeoprichter van de Ploeg en Eelkema. En de bloemenvaas met Hein Aalderink staat nu al bijna 100 jaar bij Sassenheim.

Standbeeld Hein Aalderink

Julianalaan 2 en 4

Aan de Julianalaan hoek Rijksstraatweg staat een rietgedekt dubbel woonhuis. De bouwaanvraag is door Eelkema gedaan op 21 juli 1920, de toestemming was er al op 26 juli. De kavel wordt niet gerekend tot het Julianapark en werd dan ook niet betrokken bij de discussies over de verkaveling van het Julianapark in de jaren 1918-1920. Het pand is een mooi voorbeeld van de bouwstijl van Eelkema en van de Amsterdamse School in Groningen. Een overstekend mansarde dak, een dakvorm waarbij het onderste deel van het dak steiler omhoog gaat dan het bovenste. Muizen-tanden, een rij gemetselde stenen die met de punt of de kop uitsteken ter versiering van de voorgevel. Ramen met roedeverdeling en zwart geglazuurde bakstenen rond de voordeur.

Meerweg 1 t/m 5a

In de eerste bouwaanvraag voor Meerweg 1 t/m 5a werd gesproken over 6 woonhuizen. De tekeningen zijn aangepast, er is toestemming verleend voor 1 winkel met bovenwoning en 4 woonhuizen. Dat was in 1923. Wat de reden van de aanpassing is geweest is niet meer te ach-

terhalen. Aan de rechterkant van de foto is de winkel met bovenwoning te zien en daarnaast de 4 woonhuizen. De voortuintjes zijn kenmerkend voor die tijd.

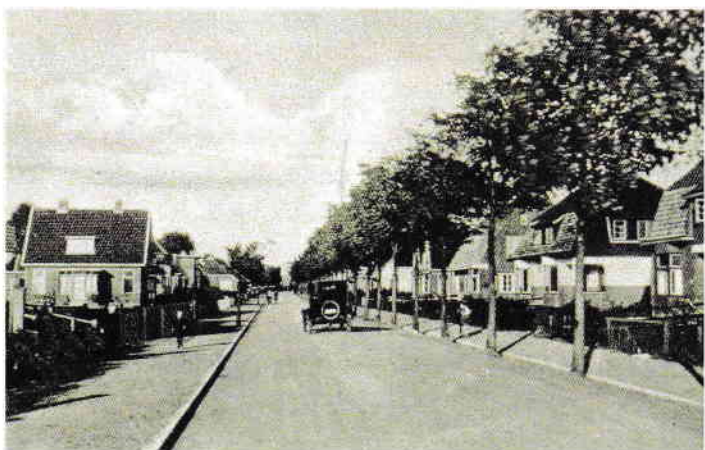
Sigarenwinkel 1983, Rijksstraatweg 159

Het hoekpand heeft altijd een winkelfunctie gehad, oorspronkelijk was het een sigaren- en theewinkel, later een sigarenwinkel. De eerste bewoners, de familie Blijham, hebben er tot 1975 gewoond. M. Blijham is in de tweede wereldoorlog overleden, zijn vrouw heeft de winkel voortgezet. De familie woonde beneden in het winkel-pand, tot het overlijden van Blijham, met z'n vieren. Er waren een kleine woonkamer en 2 slaapkamers. De woonruimte is later bij de winkel getrokken. De winkel heeft een ander huisnummer gekregen. Tegenwoordig is het Rijksstraatweg 159.

Alle 4 woonhuizen aan het begin van de Meerweg hebben een winkelfunctie gekregen. De bovenverdiepingen hebben nog wel een woonfunctie.

Meerweg tussen Westerse Drift en Nesciolaan

Aan dit stuk van de Meerweg staan 20 dubbele woonhuizen, gebouwd tussen 1921 en 1925. Hoewel, één van de dubbele woningen was dat van oorsprong niet. Maar dat zie je aan de buitenkant niet want de woningen zijn identiek.

Meerweg 89 en 91

Op 16 januari 1924 werd vergunning verleend aan de heer P. Noorman om te gaan bouwen. Het ging om een woning voor één gezin, Meerweg 89. De woning kon in gebruik worden genomen op 19 augustus 1924. Op 2 februari 1926 doet de heer Noorman opnieuw een aangifte om te bouwen "aangesloten aan zijn reeds bestaande perceel". Het was de bedoeling dat de dochter van de heer Noorman daar ging wonen. De heer Noorman krijgt toestemming om te bouwen. De huizen zijn aan de voorkant identiek, ze zijn aan elkaar gebouwd door middel van een tussenstuk dat hoort bij de laatst gebouwde woning. Er werd bepaald dat de nieuwste woning aan de achterkant wat korter moest zijn dan de bestaande woning. En zo gebeurde het ook. Op foto 5 is aan de linkerkant te zien dat er gebouwd wordt. Meerweg 91 zal hier verschijnen.

Meerweg 84 en 86

Meerweg 84 en 86 zijn gebouwd in 1924, de bouw-aanvraag is gedaan door R.D. Gransbergen. Deze dubbele woning valt op door de bijzondere schoorsteen. De schoorsteen staat niet op de nok van het dak maar is geïntegreerd in het dak. De zijmuur van het huis is versierd met een rand en figuren van zwart geglaazuurde stenen. Eelkema heeft deze versieringen veelvuldig toegepast, vooral in Helpman.

Zie ook de website van Old Go www.oldgo.nl voor foto's van alle panden van Eelkema in Haren inclusief korte beschrijving en de column die is verschenen in Haren de Krant. Reacties zijn welkom.

Bronnen:

- Frans Westra: 'Sassenbein, een dorado onder Haren' Uitgeverij Arosa. 2014 ISBN 9789462284296, 2014
- Joost Kingma: 'Tuinstad Haren, bouwlust in de jaren '30' Uitgeverij Passage, ISBN 9789054521846, 2008

Extra informatie:

Boek 'Stadspaleizen, de Amsterdamse School in Groningen' van Norma van der Horst (ISBN 9789054022909)

De lotgevallen van Elsjie Pauwels

Bebalve voorzitter van Old Go is Eppo van Koldam ook voorzitter van de afdeling Groningen van de Nederlandse Genealogische Vereniging (NGV). In die kwaliteit heeft hij op de dag van de Familiegeschiedenis op 18 januari jl. een column voorgedragen over de in Haren geboren Elsjie Pauwels. Onderstaand een bewerking van deze column, waarin u deels dezelfde personen tegen komt als in het artikel 'Herbergen te Harendermolen' elders in dit blad.

Wie was Elsjie Pauwels?

Als u in www.allegroningers.nl zoekt op Elsjie Pauwels vindt u 27 hits. Ongeveer 20 daarvan hebben betrekking op 'mijn' Elsjie. Ze is geboren op 1 mei 1822 te Haren en getrouwd op 3 mei 1851 te Bedum met Pieter Geerts Luurtsema. Uit dat huwelijk zijn 5 kinderen geboren, waarvan er 1 kort na de geboorte overleden is. Het lijkt allemaal pais en vree. Als we iets dieper inzoomen, komen we de eerste ruis tegen. Bij het huwelijk is sprake van de wettiging van 1 kind. De op 21 juni 1844 – dus bijna 7 jaar voor het huwelijk – geboren Maria. Deze Maria is als Maria Pauwels geboren te Steenwijk. Na 3 mei 1851 gaat zij door het leven als Maria Luurtsema. Beetje vreemd, die geboorte in Steenwijk.

We zoeken wat breder en komen terecht bij de ouders van Elsjie. Dat zijn Freerk Pauwels en Marchien Jans de Vriese. En laat ik dan ook maar meteen de Harense grootouders noemen: Luitje Egberts Pauwels en Grietje Freerks Pot, horeca-exploitanten te Harendermolen. Grootvader Luitje wordt in maart 1756 lidmaat van de kerk te Haren. Maar hij woont ook enige tijd in het Glimmense deel van Harenermolen en dat viel onder de kerk van Noorderlaren. Ik ga er van uit, dat Freerk Pauwels in 1819 de exploitatie van de herberg de 'Oude Haardermolen' heeft overgenomen van zijn moeder Grietje Freerks Pot.

Vlak na de geboorte van Elsjie gaat het behoorlijk mis met haar ouders. Als Elsjie nog geen 2 jaar oud is, overlijdt haar moeder op 19 januari 1824. Dat gebeurt niet in Harenermolen, maar ten huize van opa De Vriese, die ook wel Oostfries wordt genoemd, buiten de Oosterpoort in Groningen. Waarschijnlijk is de exploitatie van de herberg te Harendermolen uitgelopen op een fiasco. In april 1824, dus 3 maanden na het overlijden van zijn vrouw, moet vader Freerk de inventaris van zijn herberg verkopen.

Op 12 mei 1826 trouwt vader Freerk voor de tweede keer en wel met de in het Drentse Diever geboren, maar nu inmiddels te Haren wonende, Corneelsje Jochums de Jonge. Freerk gaat met haar wonen in een kleine woning aan de Kromme Elleboog te Haren.

Elsjie wordt wees

Op 1 december 1826 maakt de geneesheer J.P. Oostingh te Haren een overzicht van de personen, die onderhevig zijn geweest aan de thans heersende ziekte en daardoor tot behoeftige omstandigheden zijn vervallen. Het betrof blijkbaar een behoorlijk besmettelijke ziekte, want vooral aan de Kromme Elleboog waren er erg veel ziektegevallen. Daar zijn in drie huizen naast elkaar ook de enige drie dodelijke slachtoffers van de ziekte te betreuren. Dat zijn Otto Jans Oosterveld, Elisabeth Derks Hekman, weduwe van Jan Albartus, en Freerk Pauwels. De vader van Elsjie overlijdt op 5 september 1826. Elsjie is nu vier jaar en wees. Uit de akte van successie, die we ook kunnen vinden op www.allegroningers.nl, blijkt, dat twee oma's nu de zorg op zich nemen voor Elsjie. Zij gaat wonen bij oma Elsie Roeters in Groningen en oma Grietje Freriks Pot in Haren wordt de wettige voogdes.

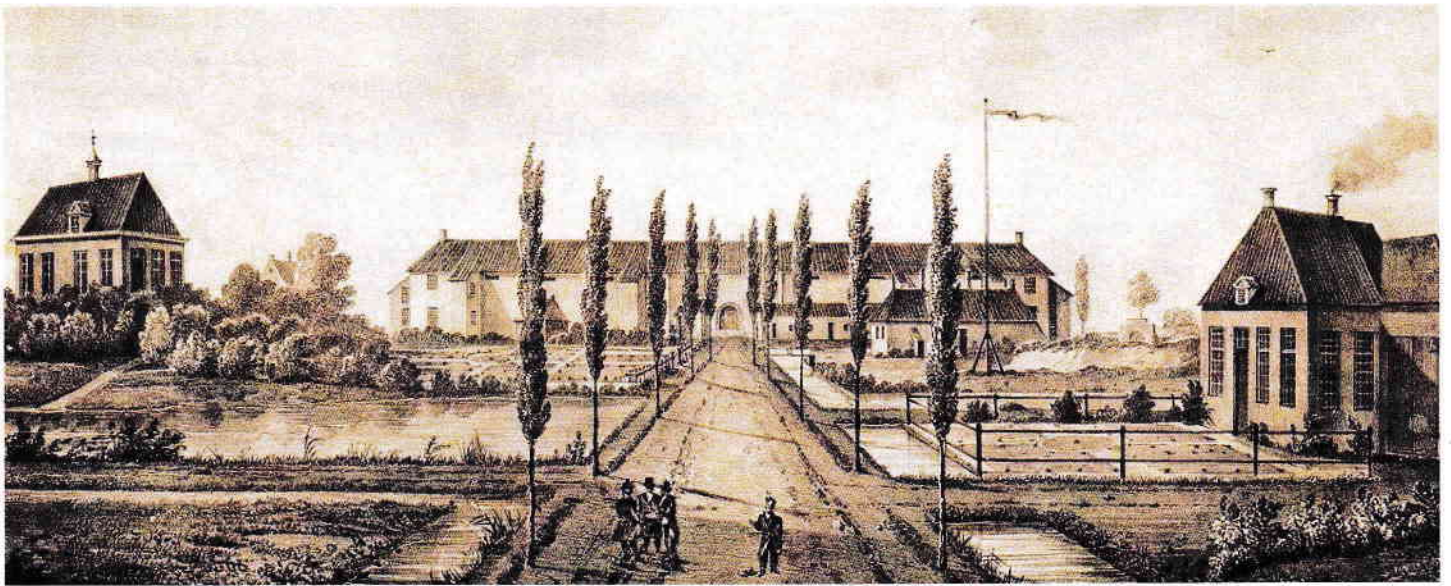
Kromme Elleboog 19 en 20, Haren

Elsjie in de Ommerschans

Gaat het goed met Elsjie in Groningen? Ik weet het niet. Ik vrees het ergste. Wellicht is het in het archief van de Stad Groningen het een en ander te vinden, maar dat is tot nu toe niet mijn onderzoeksterrein. Voor mij komt Elsjie weer in beeld in 1841. Ze is dan 19 jaar oud. Elsjie blijkt dan opgenomen te zijn in de bedelaarskolonie te Ommerschans. En daar moet voor betaald worden door de gemeente waar zij haar onderstandsdomicilie heeft. Aanvankelijk denkt men, dat dat Groningen is, maar na een paar maanden stelt men vast, dat dat Haren moet zijn, omdat Elsjie daar geboren is. Elsjie is in de Ommerschans opgenomen op 28 maart 1841 als nr 3396, met de vermelding "voor de eerste maal" en de aankondiging, dat zij na een jaar verblijf weer kan worden ontslagen. In augustus 1842 krijgt men in Haren de rekening voor de opname van Elsjie in de Ommerschans over het jaar 1841: f.19,11. Ook moeten er nog transportkosten vanuit Assen worden betaald.

Elsjie krijgt een dochter

Begin 1846 is Elsjie in de omgeving van Joure. Er komt dan het verzoek van de grietman en assessoren van Hasckerland om bij te dragen in het onderhoud van Elsjie. Dat willen de diakenen in Haren wel, maar ze vinden het

Ommerschans

dan wel beter dat Elsje naar Haren komt, omdat ze haar dan beter in de gaten kunnen houden. Elsje gaat echter precies de andere kant op. Op 29 december 1846 komt er bericht uit Steenwijk. Elsje is daar wegens bedelarij in hechtenis genomen. Er is echter een complicatie: Elsje heeft een dochter van 2 jaar oud, genaamd Maria. In Steenwijk heeft men Maria ter verpleging uitbesteed voor f.1,- per week en men wil wel graag dat de diakonie van Haren die onkosten terug betaald. Volgens het gemeentebestuur van Steenwijk is Maria geboren uit een relatie met een zekere Hendrik Ottens, welke beurtelings de beroepen van scharenslijper en muzikant uitoefende. Er is echter geen geboorteakte.

In Haren is men er snel mee klaar. Zonder akte is er geen bewijs, dat Maria een dochter is van Elsje en dus wordt er niet voor haar verpleging betaald. Uiteraard pikt men dat in Steenwijk niet. Men graaft dieper en op 20 januari 1847 komt er een bericht naar Haren, dat Elsje is bevalen ten huize van ene Jacob Jerg te Steenwijkerwold. Haar kind is vervolgens op 22 juni 1844 gedoopt door J. Th. Schriever, Rooms-Katholiek pastor te Steenwijkerwold, als onechte dochter van Joannes Ekkens uit Neede en Elsje Pauwels uit Haren. Geen wettig bewijs houdt men in Haren vol. En bovendien als jullie in Steenwijk zoveel geloof hechten aan de doopakte, dan kunnen jullie toch ook de vader aanspreken. Er volgen nog heel wat brieven over deze aangelegenheid. Uiteindelijk is het Zijne Majesteit de Koning, die op 12 november 1848 de knoop doorhakt. Haren moet betalen.

Elsje wederom naar een bedelaarskolonie

Elsje wordt enige tijd gedetineerd in het burgerlijk en militair huis van verzekering te Zwolle. Na de eerste opvang in Steenwijk, wordt ook dochter Maria in dit huis verpleegd. Uiteraard ook voor rekening van de diakonie te Haren. Vervolgens wordt Elsje weer overgebracht naar

een bedelaarskolonie. Niet naar Ommerschans, maar deze keer naar Veenhuizen. Zij doet op 10 september 1847 te Norg alsnog aangifte van de geboorte van haar dochter. In de akte verklaart Elsje Pouwels, 25 jr koloniste van beroep en woonachtig te Veenhuizen, "dat zij bij dezen erkent een kind van het vrouwelijk geslacht onder de naam Maria den tweeëntwintigsten Juny achttienhonderd vierenveertig gedoopt in den Roomsch Katholieke Kerk te Steenwijkerwold, waarvan zij den tweeëntwintigsten Juny van dat Jaar des morgens te acht uren, ten huize van Cornelia van Droogen te Steenwijkerwold woonachtig bevalen is aan hetwelk zij de voornaam blijft geven van Maria".

Elsje in rustiger vaarwater

Vanaf 1851 - ze is dan bijna 30 jaar oud - slaagt Elsje er blijkbaar in om wat meer structuur in haar leven te brengen. Althans dat denk ik. Het is echter ook heel goed mogelijk, dat verder onderzoek in Bedum of Groningen tot heel andere uitkomsten leidt.

Zoals gezegd trouwt Elsje op 3 mei 1851 te Bedum met Pieter Geerts Luurtsema. Pieter is bijna net zo oud als Elsje. Hij is landbouwersknecht en geboren te Zuidwolde. Zij wonen eerst nog in Noordwolde en Noorderhogbrug. Later in de stad Groningen. Pieter overlijdt in 1883 te Groningen. Elsje overlijdt op 19 november 1900 te Groningen. Zij is dan ruim 78 jaar. Toch wel een taaie dus. Na alles wat ze heeft mee gemaakt. Dochter Maria overlijdt op 5 juli 1934 te Groningen in het gemeentelijk verzorgingshuis. Ruim 90 jaar oud, waarvan zij ruim 80 jaar heeft mee gemaakt als Maria Luurtsema. Zij is twee keer getrouwd geweest en bij beide huwelijken heeft zij onder ede verklaart noch een geboorteakte noch een akte van bekendheid te kunnen verschaffen, doch dat zij naar haar beste weten op 21 juni 1844 te Steenwijk is geboren. De in Norg opgemaakte geboorteakte is blijkbaar in de vergetelheid geraakt.

Verslag lezing Sipke de Wind

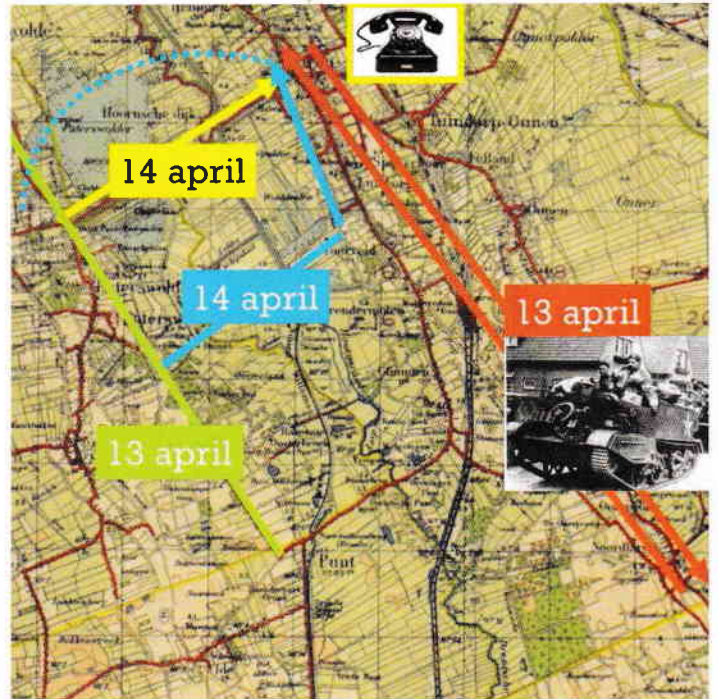
Door Eppo van Koldam

Op 21 januari 2020 heeft Sipke de Wind een lezing gehouden in Astoria. Wij hadden die lezing als thema gegeven 'Haren aan ramp ontsnapt'. Onder leiding van Sipke wilden we de bezetting en bevrijding van Haren eens door andere ogen bekijken. Sipke doet al jarenlang onderzoek naar de rol van de Duitsers in onze regio. Zelf had ik altijd de gedachte, dat de Duitse bezetting in Groningen bestond uit een groep SD'ers in het Scholtenhuis aan de Grote Markt en een militair detachement in de Rabenhauptkazerne aan de Hereweg. Welnu, dat was wel even anders. Door de vestiging van een aantal belangrijke militaire diensten, vooral van de marine, waren er enige duizenden Duitse militairen in Groningen. En omdat Groningen die niet allemaal kon huisvesten waken een aantal diensten uit naar Haren. Zo was er een commandobunker voor de noordelijke kustregio in een bunker bij het Be Quickstadion. De GDS-garage aan de Westerse Drift werd gebruikt voor de stalling van kleine onderzeeboten. In vele villa's aan de Rijksstraatweg waren bureaus van Duitse instanties gevestigd.

De Duitsers waren ook geenszins van plan Haren zo maar over te geven aan de oprukkende Canadezen. Alles werd gereed gemaakt voor een felle strijd. Die kwam er niet, omdat de Canadezen niet kozen voor de lijn De

Punt – Glimmen – Haren – Groningen, maar door een opgeblazen brug over de Drentse Aa moesten kiezen voor de lijn De Punt-Eelde-Paterswolde- Groningen. Zo bleef Haren voor de ramp gespaard, die de binnenstad van Groningen wel trof.

Ruim 70 bezoekers hebben genoten van een zeer leerzame avond.

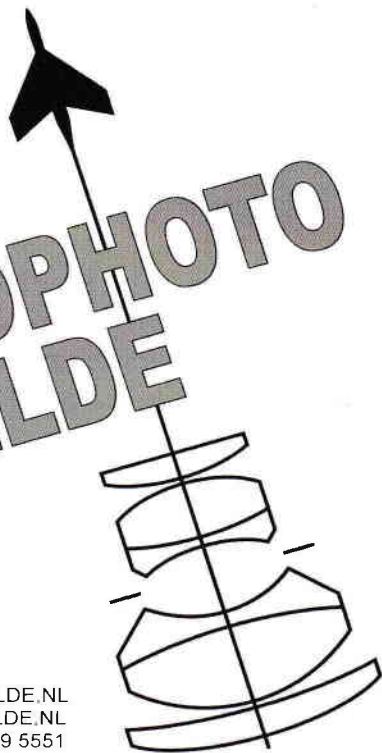
Verloop van de bevrijding

Feest op de Rijksstraatweg

luchtfotografie
boven heel Nederland

**AEROPHOTO
EELDE**

INFO@AEROPHOTOEELDE.NL
WWW.AEROPHOTOEELDE.NL
telefoon: 050 - 309 5551

SINDS 1911

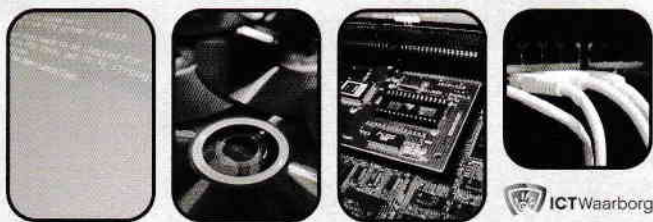
Konings
TOTAALINSTALLATEURS

Rijksstraatweg 208 - 210 9752 BR Haren
☎ 050 5344735 Fax 050 5344138
www.koningstotaalinstallateurs.nl

DIGNO computers

Computers • Software • Reparaties • Netwerken

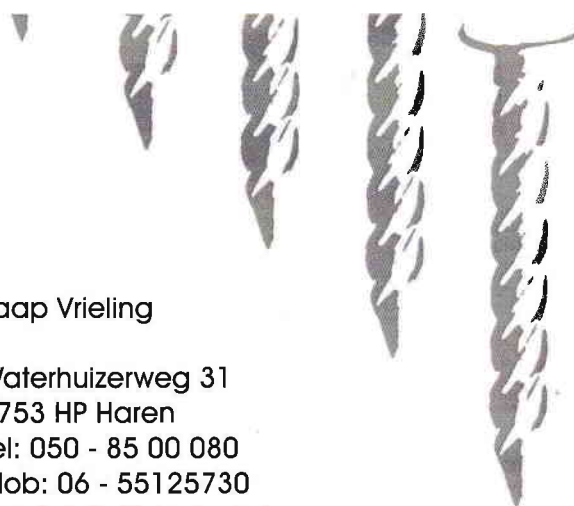

ICTWaarborg

Rijksstraatweg 132 • 9752 BL Haren • Tel.: 050-5349965 • info@digno.nl • www.digno.nl

Atelier "de Clou"

ATELIER VOOR BOUWKUNDE

Jaap Vrieling

Waterhuizerweg 31
9753 HP Haren
Tel: 050 - 85 00 080
Mob: 06 - 55125730
Email: info@declou.nl

Verslag ALV en lezing 27 februari 2020

Door Eppo van Koldam

Taartjes t.g.v. 10 jaar Old Go

Op 27 februari 2020 vond onze jaarlijkse Algemene Ledenvergadering (ALV) plaats in de Hoeksteen te Noordlaren. Tijdens deze vergadering werd aandacht besteed aan het 10-jarig bestaan van onze vereniging. Er was voor alle aanwezigen een gebakje en huidig voorzitter Eppo van Koldam overhandigde aan oud-voorzitter en oprichter van de vereniging Ali Bakker een bos bloemen. Ook memoreerde Eppo de inzet van de vele bij de vereniging betrokken vrijwilligers in de afgelopen 10 jaar.

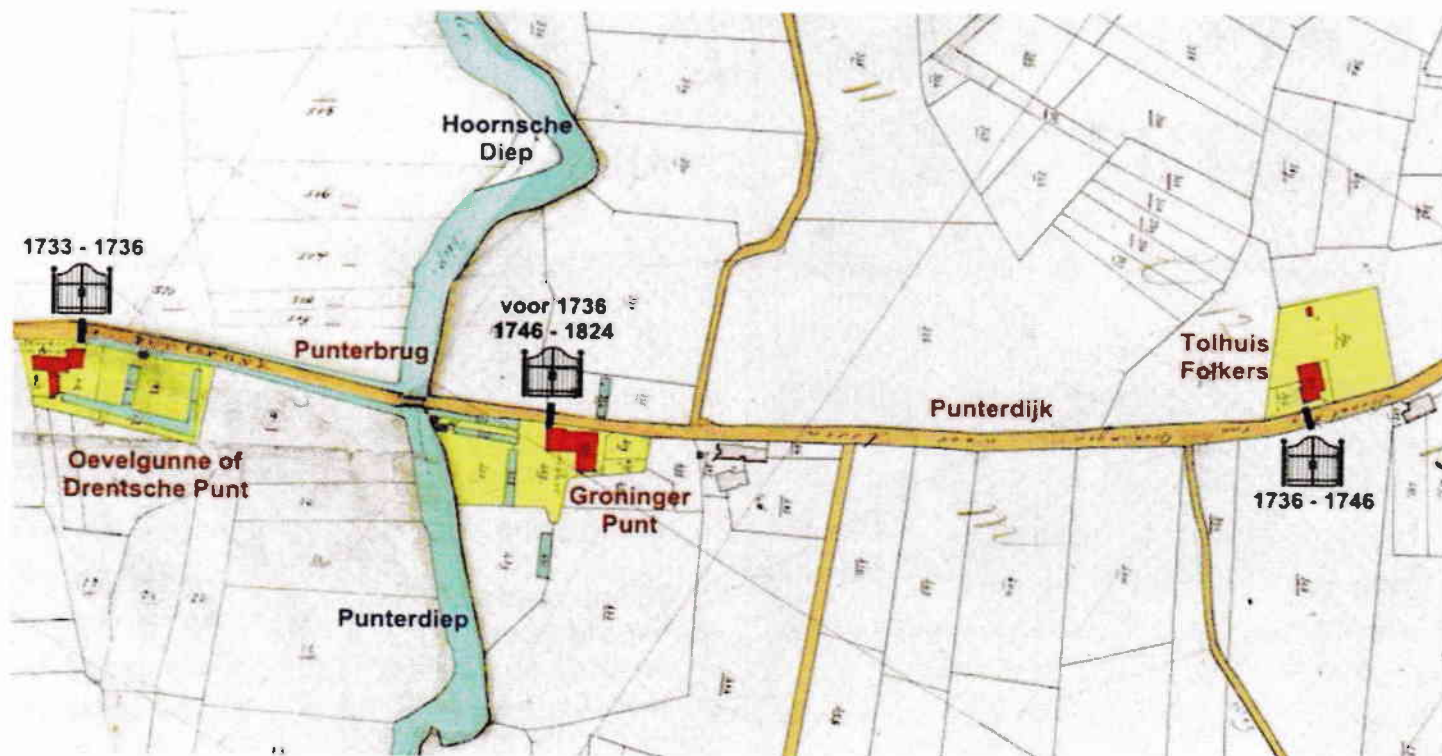
De agenda van de ALV kon vervolgens vlot worden afgewerkt. Er stonden dan ook geen lastige punten op. Geen mutaties in het bestuur en de contributie blijft ongewijzigd. De kascommissie had niets dan lof voor penningmeester Henk Bazuin en ook het jaarverslag van secretaris Henk Dröge kreeg algemene instemming. Jaap

Vrieling bood zich spontaan aan als nieuw lid van de kascommissie.

Na de pauze was het de beurt aan Jim Klingers om iets te vertellen over het huis De Groninger Punt. Hij heeft over dit huis zijn doctoraalscriptie geschreven. Roelof van Wijk schreef hier al over in Harens Old Goud 2017 nr 2. Door het onderzoek van Jim Klingers is duidelijk geworden, dat het huis veel ouder is dan het tot voor kort aangehouden stichtingsjaar 1736. Dit jaartal hoort niet bij het huis De Groninger Punt, maar bij een nieuw gebouwd tolhuis op het terrein van het huidige landhuis Welgelegen (zie kaartje). Jim Klingers kon ons diverse mooie plaatjes van het historisch interieur laten zien. Zijn verhaal werd door de ca. 50 aanwezigen enthousiast ontvangen. Voor wie meer wil lezen over het onderzoek van Jim Klingers wordt verwezen naar zijn website www.klingersbrouwhistorie.nl.

Dubbele halpartij

Situatieschets Groninger Punt

Premie op heldendaad

In het laatste nummer van het blad GroninGen van de Nederlandse Genealogische Vereniging, afdeling Groningen, heeft mevrouw Elema een leuk stukje geschreven over het toekennen van premies bij het redden van drenkelingen. Blijkbaar had je in de 19e eeuw recht op zo'n premie en kon je daar onbeschaamd bij het gemeentebestuur om vragen. Nu trof mevrouw Elema wel een heel bijzonder geval. Twee onoplettende ouders lieten hun kind bijna verdrinken in de sloot bij hun huis. Gelukkig lukte het nog net op tijd het kind uit het water te halen en te reanimeren. Toen de ouders vervolgens bij het gemeentebestuur om de gebruikelijke redding premie vroegen kregen zij – terecht – nul op het rekest.

Door Eppo van Koldam

Je gaat dan direct op zoek naar dergelijke voorbeelden in Haren. Ik vond er een uit Helpman, dat toen nog bij de gemeente Haren hoorde.

Tie Eppes Nieburg schrijft op 9 juni 1840 het volgende aan het gemeentebestuur: “Geeft met verschuldigde eerbied te kennen, de ondergetekende T. Nieburg, wonende aan het Winschoterdiep onder Helpman, dat hij op heden den 7 juni 1840 des middags omstreeks 12 uren op angstgeschrei der moeder is toegeschoten en daar ter plaatse komende een meisje van 4,5 jaar in het water bevindende, welke alreeds was gezonken en dus voor het oog verdwenen en daar geen ander redding mogelijk was als er in te springen. Zoo heb ik mij niet ontzien, schoon niet kunnende zwemmen om dit onverwijd te doen en heb met bijkomende hulp het kind alzoo gered en aan de wenende moeder terug kunnen geven, daar het oogen-

schijnlijk dood was. Welk voorval ik hierdoor gaarne aan u wenschte bekend te maken om daar naar onderzoek te doen als zulks ware vereischt bij den ouders zijnde de heer H. Blouw aan welk het kindje toebehoorde en dat ik dan zoo vrij mag zijn om mij tot u te wenden met nederig verzoek dat het u mag behagen mij rekwestrant de op zulke daden staande beloning toe te wijzen”.

Op 11 juni 1840 volgt dan nog een verklaring van de vader van het kindje: “Ik ondergetekende verklaar hierdoor, dat op den zondag den 7 juni 1840 door den persoon T.E. Nieburg met levensgevaar is gered mijn dochtertje oud 4,5 jaar, welk in het Winschoterdiep was gevallen en alreeds voor het oog was verloren. Zoo dit genoemd persoon niet heeft gearzeld om er oogenblikkelijk in te springen, ofschoon niet kunnende zwemmen en waar nagenoeg 7 voeten water stond. Dit op verzoek van genoemd persoon als getuigenis afgegeven”.

Uiteraard wilt u nu weten of Tie Nieburg de gevraagde premie heeft gekregen. Mijn antwoord is teleurstellend. Ik weet het niet en het ontbreekt mij in deze corona-tijd aan mogelijkheden om verder te zoeken.

Aan het Winschoterdiep onder Helpman was vroeger veel bedrijvigheid in de vorm van houtzaagmolens en scheepswerven. Bij dit artikel een foto van de minder bekende scheepswerf Drewes te Gideon onder Helpman. Als u de nieuwe Helperzoomspoortunnel in Helpman doorgaat komt u ongeveer uit op de plek waar het gehucht Gideon lag, (nu het Oude Winschoterdiep), vernoemd naar de hier staande molen.

Firma J. Drewes en Co., Scheepsbouw Gideon bij Groningen

Bron foto Groninger Archieven NL-GnGRA_1173_91_106

Oprichting en ontwikkeling van de Van Heukelomstichting

De Van Heukelomstichting is gelegen aan de Rijksstraatweg, nr. 286 te Haren.

In de vorige editie van Harens Old Goud hebt u de ontwikkelingen van het instituut tot 1952 kunnen lezen. In onderstaand stuk leest u de verhalen, die vooral gebaseerd zijn op berichten uit kranten. Vooral verslagen van bezoekende journalisten en een tweetal interviews met de directeur. De situaties speelden zich af rond de periode van 1952 tot ongeveer 1990. Gedurende deze tijd veranderde de kijk op de kinderen die daar woonden. In onze ogen werd er destijds veel betutteld. Alle bezoekers waren onder de indruk van de zorg en inzet van het personeel.

Old Go oprichtster Ali Bakker werkte in 1966 als kinderverzorgster in de Van Heukelomstichting. Haar ervaringen van destijds sluiten aan bij een aantal situaties, die in de kranten stonden vermeld.

Door Ingrid Smit

Oprichting van de Van Heukelomstichting

Haren had sinds 1934 al een Blindeninstituut, bestemd voor alle blinde en slechthziende kinderen uit het noorden. In 1952 vond binnen de koepel van het openbaar blindenonderwijs een grote reorganisatie plaats. De verstandelijk normaal begaafde blinde en slechthziende kinderen gingen naar Bussum, de meervoudig gehandicapte kinderen gingen naar de toen opgerichte Mr. H. P. van Heukelomstichting in Haren, waarmee de doelgroep dus veranderde. De stichting viel onder het Koninklijk Instituut voor Blinden.

Consequenties van opname

Ten tijde van de oprichting van de Van Heukelom betekende opname in een dergelijke instelling in de praktijk dat ouders afstand deden van hun kinderen. Zij kwamen daarna zelden meer thuis, ook niet in vakanties. In die tijd waren de reismogelijkheden beperkt en men was bang dat de kinderen datgene wat ze zo moeizaam geleerd hadden tijdens de vakantie in een niet aangepaste omgeving weer zouden verliezen. In 1962 werd er nog bij opname gesproken van 'afstaan'.

Ali: In 1966 was dit 'afstaan' niet (meer) zo. Kinderen gingen, indien mogelijk, naar huis, in het weekend of tijdens vakanties.

Ik herinner me het schrijnende beeld van een moeder, die met haar twee blinde verstandelijk gehandicapte zonen, over het terrein liep te wandelen. Een beeld wat ik nooit heb vergeten. In het weekend, als er minder kinderen waren in de groep, nam ik ze mee naar mijn kamer (ik was intern) en dan gingen we samen plaatjes draaien.

Gezinssfeer

Van Heukelom was gehuisvest in de voormalige tuchtschool, ook na meerdere verbouwingen bleef het moeilijk

om een huiselijke sfeer te scheppen. Dat lukte pas echt toen rond 1982 besloten werd het oude gebouw af te breken en te vervangen door een aantal aangepaste losse huizen.

Ali: Blinde en slechthziende kinderen zaten door elkaar in een zestal leefgroepen. Veel kinderen waren erg muzikaal, ze konden alle muziek naspelen op de piano. Van later kan ik mij een Heukelom popgroep herinneren. In de leefgroepen werd het gezin nagestreefd, met gezelligheid, de kinderverzorgsters gaven door hun warme betrokkenheid veel liefde aan de kinderen, die hun ouders moesten missen.

Frontaanzicht 1986

Noodzakelijke extraatjes

Bij het tienjarig bestaan zette de toenmalige directeur, de heer H. Harmsma, samen met de oudervereniging een grote inzamelingsactie op touw voor het bouwen van een zwembad. Bedoeld als therapiemogelijkheid, want de kinderen bewogen zich houderig en waren soms spastisch, en gewoon als ontspanning.

Ali heeft haar eigen herinnering aan dit zwembad. Er was een overdekt zwembad in de vleugel naast het hoofdgebouw. Ik had nachtdienst samen met een collega. Best eng, na 20 jaar in zo'n groot hol gebouw. Er gebeurde bijna nooit wat, dus het waren lange saaie nachten. Mijn collega had een plan bedacht: "Weet je wat we doen, we gaan zwemmen". Zo zwom ik midden in de nacht in het warme zwembad samen met haar. Doodsbenauwd was ik, dat de directeur opeens zou verschijnen. U mag raden hoe wij daar zwommen.....

Ruim 10 jaar later, bij de oprichting van De Brink, moest het zwembad nog steeds met inzamelingsacties gefinancierd worden. Ook andere extraatjes werden door sponsoren betaald, waaronder de kinderpostzegelactie. Particulier initiatief: in 1985 zamelde een school in Assen geld in voor een tweede brailleermachine om boeken te produceren, de eerste was al continu in gebruik. In 1989 fietsten 20 agenten van Bazel naar Haren om geld in te zamelen voor braillecomputers en tv-loupes. Wat een zegen: de moderne techniek had de mogelijkheid om een tekst voor te lezen!

Niveaus

In de Van Heukelom werden de kinderen in een leefgroep geplaatst naar de niveaus van 'zwakzinnigheid', zoals men dat in deze jaren noemde.

Het eerste niveau bestond uit kinderen die mentaal zo zeer gestoord waren dat geen enkel onderwijs mogelijk was en die men alleen maar lichamelijk kon verzorgen. Het hoogst haalbare voor deze groep was zindelijkheid, zelf met hulp aankleden en zelfstandig eten. Deze kinderen waren dus levenslang op een instelling aangewezen.

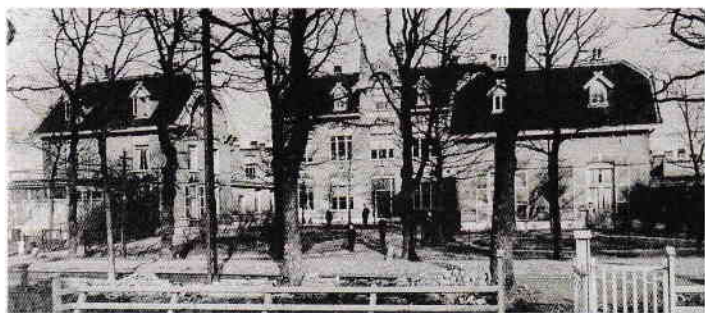
Het tweede niveau bestond uit kinderen, die enige handvaardigheid en simpel braille konden leren. Deze kinderen werden in feite opgeleid voor een beschutte werkplaats.

Er was nog een derde niveau, de normaal begaafde blinde kinderen die zich in de vrije maatschappij konden handhaven, maar die zaten niet in Haren maar in het Gooi.

Officieel was Van Heukelom bedoeld voor kinderen van 6 tot 18 jaar, maar die leeftijdsgrenzen waren niet zo hard, noch naar beneden noch naar boven. Directeur Maat in 1958: "niet zelden komt het voor, dat wij hier kinderen van drie, vier jaar moeten leren kruipen en lopen".

En na de Van Heukelom?

Vanaf het begin waren er zorgen over waar de kinderen naar toe moesten als ze op achttienjarige leeftijd de Van Heukelom moeten verlaten. De jong volwassenen konden niet terug naar het gezin van herkomst, waar ze al zo lang weg waren, maar elders was geen plaats. Van Heukelom besloot om ze dan maar te houden, maar zo liepen de wachtlijsten op.

Frontaanzicht

Oprichting van De Brink in Vries

De heer I. A. Maat, directeur van 1952 tot 1960, zegt in 1958 over de zwaarste groep: "zolang ze hier leven in de betrekkelijke geborgenheid van de Van Heukelomstichting gaat het nog. Er is een schreeuwend gebrek aan ruimte, want op achttienjarige leeftijd moeten zij hier feitelijk weg. Maar waarheen? Eigenlijk zou er een nieuw, centraal tehuis voor dit soort zwaar gehandicapten moeten komen. Zolang die veilige plaats er niet is, blijven zij waar zij zijn". Zes jaar later werd De Brink in Vries opgericht, deze instelling was erop ingericht dat deze jongeren de rest van hun leven hier bleven.

Huis te Echten

Maat: "maar ook de groep die in de Van Heukelomstichting is voorbereid op werken in een beschutte werkplaats kan vaak niet terug. Voor hen zouden eigenlijk werkinrichtingen inclusief een internaat moeten worden gesticht, maar die zijn er niet en dus blijven zij ook vaak, tot er een andere oplossing gevonden is, in de Van Heukelomstichting".

Zo'n internaat werd in 1975 gesticht in het monumentale Huis te Echten bij Hoogeveen. De bewoners konden hier creatief aan de slag. Inmiddels is 'de werkinrichting met internaat' ver weg in het bos vervangen door 'begeleid wonen met dagbesteding' in een normale woonwijk.

Afname van het aantal blinden en slechtzienden

Het aantal blinde en slechtziende kinderen nam af door gestegen welvaart, verbeterde hygiëne en betere zorg tijdens zwangerschap en bevalling. De infectieziekten roodvonk en rode hond, die konden zorgen voor blindheid namen af. Dit gold vooral voor de normaal begaafde blinde kinderen, veel minder voor de categorie waar de Van Heukelom zich op richtte, nl. de meervoudig gehandicapte blinden vaak met een hersenbeschadiging of genetische afwijking. De afname hier begon met mogelijkheden voor prenatale diagnostiek.

Veranderde wensen van ouders en overheid

In de jaren 70 en 80 veranderde de benadering: de ouders wilden hun kind zelf opvoeden, het groepsvervoer door de bekende taxibusjes werd door de gemeente betaald, ook voor de meervoudig gehandicapte kinderen van de Van Heukelomstichting. Wanneer dat door de afstand of om andere redenen niet mogelijk was werd gezocht naar huisvesting in gezinshuizen, waarbij de kinderen zoveel mogelijk in het weekend naar huis gingen.

Het overheidsbeleid werd gewijzigd, men wilde van de grote internaten af. In plaats daarvan kwamen er 7 regionale centra voor blinden en slechtzienden waarbij kinderen zoveel mogelijk naar gewone scholen gingen met begeleiding vanuit het centrum. Haren werd hiervoor in het noorden aangewezen als vestigingsplaats, gezien de aanwezige deskundigheid. In een aantal fusies ontstaat zo landelijk de Koninklijke Visio, expertisecentrum voor slechtziende en blinde mensen van 0 tot 100 jaar.

Visio De Heukelom heden ten dage

Anno 2020 lijkt Visio De Heukelom zoals de naam tegenwoordig luidt in weinig meer op wat hierboven omschreven werd. Het is een moderne instelling geworden, waar volwassenen en kinderen met een visuele beperking en al dan niet met een bijkomende beperking terecht kunnen voor advies, onderwijs, revalidatie, dagbesteding en wonen. Daarnaast fungeert het als expertisecentrum. Een deel van de functies is verplaatst naar het terrein van het voormalige W.A. Scholtenkinderziekenhuis. (Regionaal Centrum Noord).

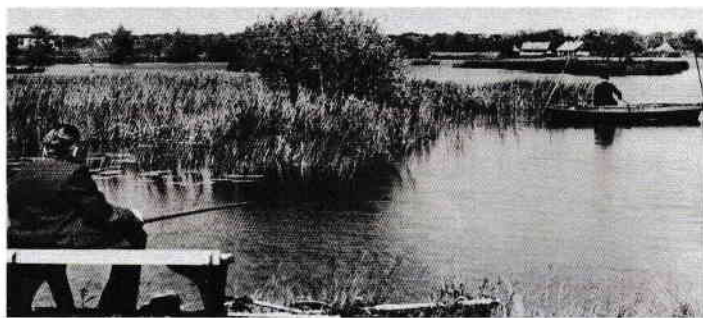
Bronnen: - Delpher - www.visio.org

Een schilderij van een onbekende schilder

De heer Wim Bastiaanse hield op 16 januari 2019 een lezing over de Groninger streektafen in de Mellenshorst in Haren. Tijdens de voorbereiding hiervan, vertelde de heer Bastiaanse dat hij een schilderij in zijn bezit had dat kwam uit de nalatenschap van zijn ouders. Het was een beeld van een waterpartij met op de achtergrond een kerktoeren. De heer Bastiaanse veronderstelde dat het was geschilderd aan de oevers van Sassenhein. Hij wilde het schilderij graag overdragen aan Old Go. Dit heeft hij dan ook gedaan tijdens de avond van de lezing.

Door Henk Bazuin

Bij een nadere bestudering kwam naar voren dat het onwaarschijnlijk is dat de afbeelding de waterplas Sassenhein voorstelt. Ik kwam in contact met mevrouw Anneke Boersma en de heer Bouke Woudstra (beiden zijn lid van Old Go). Zij bezitten een zomerhuis dat staat aan het laantje langs Sassenhein, richting A28.

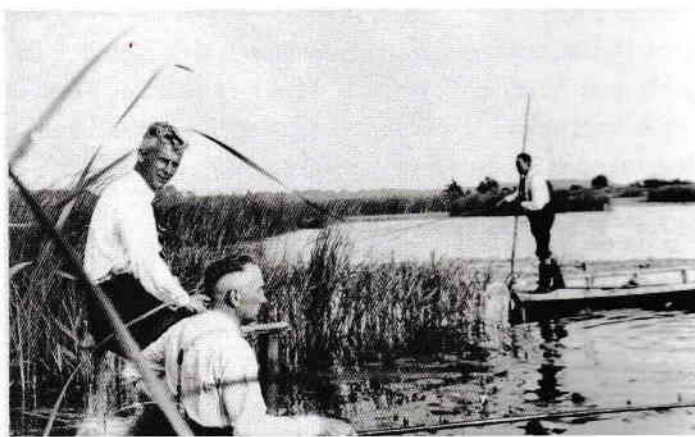
Visplas Sassenhein omstreeks 1950

Ze vertelden dat er nog een ander huis stond aan dat laantje, waarin een kunstschilder woonde, de heer Oostendorp. Zij veronderstelden dat het een kijkje is over het water van de zogenaamde Wolddelen langs de A28.

Mogelijk geschilderd door deze kunstschilder. De positie van het kerktoertje ten opzichte van het water maakt deze veronderstelling aannemelijk. Het schilderij is echter niet gesignd en kan dus niet aan de schilder Oostendorp worden toegeschreven.

Een woord van dank aan de heer Woudstra die het schilderij belangeloos heeft gereinigd.

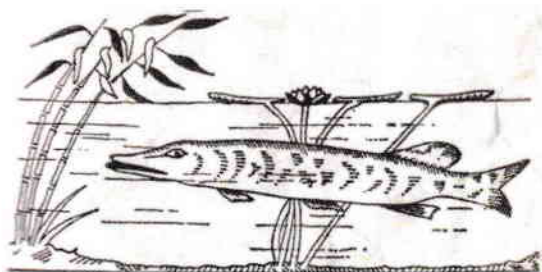
Zijn er lezers die de veronderstelling kunnen onderschrijven of mogelijk zelfs een andere lezing hebben en mogelijk iets over de schilder weten? De redactie houdt zich aanbevolen voor reacties.

Wolddeelen zuid bij Sassenhein, juni 1940

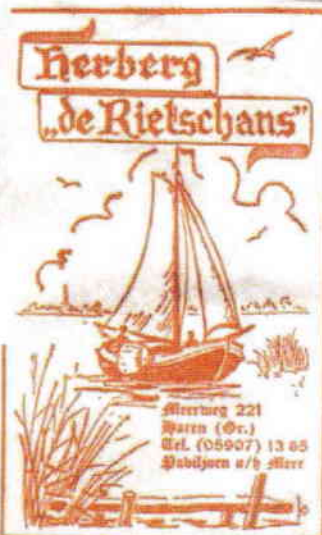
Suikerzakjes uit Haren, met dank aan Holly Moors

Paviljoen „Sassenhein“
Tel. (05900) 44932 - Haren (Gr.)

PAVILJOEN „SASSENHEIN“
O. Jansen - Tel. (050) 34 49 32 - Haren (Gr.)

Meerweg 221
Haren (Gr.)
Tel. (05907) 13 85
Paviljoen a/h Meer

PARKEERTERREIN VOOR 150

Paviljoen „SASSENHEIN“ - Haren (Gr.)

- *Onderhoud*
- *Reparatie*
- *Advies*
- *Verkoop*
- *Alle grote merken*
- *Gratis halen en brengen*
- *Al meer dan 75 jaar*

De Gazonmaaier Haren

Uw specialist in gazon-, zit- en robotmaaiers!

050-5345120 www.gazonmaaier.nl

Mokken LAMINEREN CANVAS
PRINT AFWERKING *Kleding*
 STANSEN **DRUK**
Ontwerp GEBOORTE **SIGN**
BANNERS HUWELIJK
 INBINDEN

GVA

PRINT • DRUK • SIGN

G. VAN ARK | HAREN

KERKSTRAAT 32, HAREN | 050 - 534 74 47 | INFO@DRUKKERIJVANARK.NL